

SOMOGY VÁRMEGYE DIREKTÓRIUMA 1919-BEN

MEGYEVEZETÉS SOMOGYBAN 1919. MÁRCIUS 10-TŐL 1919. JÚNIUS 8-IG

Írta: KÁVÁSSY SÁNDOR

A direktórium megalakulása

A somogyi megyeháza 1919. március 10-én nevezetes esemény színhelye volt: a kaposvári Szociáldemokrata Pártszervezet 25–30 tagja Schneller Béla, Kovács Miksa és Szalma István vezetésével, és több fegyveres katonával váratlanul ajtót nyitott Vizeki Tallián Andorra, a távollevő alispánt helyettesítő főjegyzőre, s azzal a követeléssel állt elő, hogy a főispáni hivatalt azonnal adja át a vármegye kormányzatára alakított háromtagú Direktóriumnak. A meglepett főjegyző, aki mögött ekkor már nem állottak számottevő karhatalmi erők, engedett a követelésnek, s a forradalmi osztag nyomban hatalmába vette a megye legfőbb állami hivatalát [1].

Somogy megye Direktóriumának megalakítása a magyar munkásság és szegényparasztság harcának egyik kiemelkedő eseménye volt, a politikai hatalom megszerzéséért folytatott osztályharcnak abban a szakaszában, amely 1918 októberétől a Tanácsköztársaság kikiáltásáig tartott. A somogyi Direktórium az ország egyik legnagyobb megyéjében kezdte meg a kettős hatalom felszámolását, és ezzel lényegében a proletariátus diktatúrájának megvalósítása, a tanácsrendszer hatalomra juttatása felé tette meg az első döntő lépést.

A Direktórium hatalomra jutásával egyben a megyevezetés történetének is új fejezte nyílt, amely 1919. március 10-től a tanács hatalom bukásáig tartott. Ennek az időszaknak két szakaszát különböztethetjük meg. Az első szakasz, amelyben a Direktórium tartotta kezében a megye vezetését, 1919. március 10-től, a Direktórium hatalomra jutásától, annak megszűnéséig, 1919. június 8-ig tartott. Ezt a szakaszt a vármegyei kormányzat direktóriumai szakaszának tekintjük. A második szakasz, amelyhez Latinca Sándor kormányzótanácsi biztosi működése fűződik, 1919. június 8-tól, Latinca Sándor hivatalba lépésétől 1919. augusztus 2-ig, hivatalának elhagyásáig tartott. Ezt a szakaszt a vármegyei kormányzat kormányzótanácsi biztosi szakaszaként tartjuk számon. Ez a dolgozat az első, tehát a direktóriumai szakasszal foglalkozik, s a direktórium tevékenységének bemutatása mellett elsősorban azt kívánja elemezni, hogy a Tanácsköztársaság alatt Somogyban milyen változások következtek be a megyevezetés szerkezetében.

Ahhoz, hogy világosan állhassanak előttünk azok az események, amelyek a Direktórium megalakulásához elvezettek, előbb a forradalmi átalakulás küszöbére érkező megye társadalmáról kell röviden vázlatos képet alkotnunk.

Somogy megye területe 1914-ben 6675 négyzetkilométer volt, amelyen az 1910. évi népszámlálás adatai szerint 365 961 lélek élt [2]. A megye mint jellegzetesen agrár arculatú terület érte meg az 1918-ban bekövetkező társa-

dalmi változásokat. A mezőgazdaságban, amely a fő termelési ág volt, 1910-ben a lakosság 72,5%-a dolgozott [3]. Az út, amelyen a megye mezőgazdasága a társadalmi fordulóhoz érkezett, a nagybirtok rendszerének érintetlenségét és továbbélését biztosító porosz utas fejlődés volt, amely a föld megosztásában még a hazai viszonyok között is szembetűnő aránytalanságok kialakulását eredményezte. 1914 áprilisának végén 125 ezer holdon felüli gazdaságra 631 807 katasztrális hold esett, amely csak 4908 katasztrális holddal volt kevesebb, mint a megye szántóföldjének összterülete. Ugyanebben az időpontban 512 száz holdon felüli közép- és nagybirtok 768 372 katasztrális holdat tartott hatalmában, amely jóval nagyobb volt, mint a megye egész területének fele [4].

A mezőgazdaság mellett eltörpült, kevéssé jelentős szerepet játszott az ipar és a kereskedelem, amellyel 1910-ben a lakosoknak 15,9%-a foglalkozott [5]. Mindez természetes következménye volt a városi fejlődés hiányosságainak, amelyből szükségszerűen következett az ipar és a kereskedelem feltűnő lemaradása. A megye területén egyetlen nagyváros sem volt. Maga Kaposvár, a megyeszékhely, 1910-ben csak 24 124 lakost számlált [6]. Így nem csoda, ha az ipar alapján véve kisipar maradt, a valódi nagyüzemi termelés csak kisméretűben alakult ki. 1910-ben az ipar körébe eső 9629 vállalat közül segéd nélkül 5741, egy segéddel 2081, két segéddel 884, három és öt segéddel 676, hatról tíz segéddel 113, tíztől húsz segéddel 56, húsznál több segéddel pedig csak 38 vállalat dolgozott [7]. Jellemző, hogy 1900 és 1914 között a kaposvári cukorgyár, amely pedig a megye egyik legjelentősebb ipari létesítménye volt, sem foglalkoztatott évente 950 munkásnál többet [8].

Ezek a viszonyok alapvetően határozták meg a megye társadalmának szerkezetét. Így történt, hogy a forradalom kitörésének pillanatában a megye társadalmának élén a földesurak állottak, akik óriási anyagi javaik birtokában mind az országos, mind pedig a helyi politikában fontos szerepet játszottak. Miniszterek, főrendi házi tagok, országgyűlési képviselők, főispánok, vezető megyei tisztviselők kerültek ki közülük. Természetesen ez a réteg nem volt egységes, hiszen a tízezer holdas nagyurakat óriási szakadék választotta el az 50–100 holdas kisuraktól.

Hatalomban és vagyonban messze a földesúri réteg mögött foglalt helyet a polgárság, amelynek zömét a kispolgárság adta. Pár vállalkozó és tőkés, tisztviselők, különböző értelmiségiek, kereskedők és zömmel kisiparosok. Nehéz feladat volna ma már arra a kérdésre felelni, hogy milyen erőt jelentett ez a polgárság az akkori társadalomban. Az 1910. évi népszámlálás adatai azonban valamelyes útbaigazítást mégis nyújtanak. Az 1552 kereskedő és pénzügy [9], a 370 kereskedelmi és banktisztviselő, [10] a 194 állami tisztviselő, a 110 közügyi és körjegyző, [11] a 274 közlekedési tisztviselő [12] és a 7691 önálló kisiparos, [13] valamint hozzátartozóik jelentik azt a tömeget, amit ide kell számítanunk.

Az ipar és a kereskedelem viszonylag alacsony fejlettségi fokának megfelelően kevéssé volt fejlett a megye munkássága is. A fennmaradt adatok kevés támpontot nyújtanak lélekszámának, összetételének megállapításához, képeinek megrajzolásához. A már többször is idézett 1910. évi népszámlálás egyik adata az iparban élő lakosság körében 44 039 házzal és földbirtokokkal nem rendelkező személyt mutat ki [14]. Ezt a számot azonban aligha tekinthetjük a korabeli munkásság lélekszámának. Ennek ellentmondanak a részletező adatok, amelyek az iparban alkalmazott segédszemélyzet számát 10 105 főre [15], a közlekedési

dolgozók számát 2384-re, [16] a kereskedelmi dolgozóké 546-ra, [17] a segédekét 10 337-re [18] teszik. Ezeket az adatokat egybevetve és kikerekítve a megye munkásságát a tárgyalt időszakban 25–30 ezerre tehetjük. A fenti adatokból az is nyilvánvaló, hogy a munkásság jelentékeny része kisipari munkás volt. Ez a munkásság azonban kis lélekszáma ellenére is hatalmas erőt képviselt, mivel zöme a megyeszékhelyen, Kaposváron élt, és így a nagy pillanatokban fellépésével, szervezettségével döntő fordulatot tudott adni az eseményeknek.

A megye legnépesebb társadalmi osztálya a parasztság volt, amely a lakosságnak több mint 70%-át tette ki. A porosz utas fejlődés a legvégzetesebben ennek az osztálynak életében érezte hatását: amíg az egyik oldalon egy rendkívül vékony birtokos paraszti réteg fennmaradását tette lehetővé, addig a másik oldalon hatalmas földnélküli, teljesen nincstelen agrárproletár tömeget hozott létre. Nehéz feladat e paraszti társadalom egyes rétegeinek pontos határvonalait megvonni, mivel a korabeli statisztikák e vonalakat meglehetősen egybemosták. Ezért itt csak utalunk rá, hogy 1910-ben a népszámlálás Somogyban 17 628 10–50 holdas kisbirtokost és kisbérlet, [19] 16 740 5–10 holdas kisbirtokost és kisbérlet, [20] 16 652 öt holdon aluli törpebirtokost és bérlet [21] találhatott. Ugyanebben az időpontban 39,9%-át tette ki az őstermelésből élő kereső lakosságnak a cselédség és az életét alkalmi munkákból tengető napszámosság [22]. Ha mindehhez hozzávesszük a családtagokat, egy rendkívül népes agrárproletár réteg körvonalai bontakoznak ki előttünk.

A nagybirtok hatalmát és súlyát a parasztság egésze érezhette, de egyetlen rétegre sem nehezedett az olyan súllyal, mint a szegény, vérig kiszípolyozott agrárproletáriátusra. Az elnyomás ebben a rétegben hatalmas feszültségeket támasztott, s lávaként tartotta állandó izzásban és forrongásban. Ez a láva 1905–7-ben az aratósztrájkokban félelmetesen tört felszínre. Ez a réteg hamar megtalálta az útát a munkásmozgalom felé is, amelyet akkor itt, Somogyban, a szociáldemokrácia képviselt, s amely maga is kereste fegyvertársát, a feudálkapitalista megye urai ellen vívott harcában.

A fenti osztályok érdekeit a forradalmat megelőző időkben és a forradalom alatt különböző pártok képviselték. A polgárság pártjai a Demokrata Párt és a Függetlenségi és 48-as Párt voltak. A munkásság sorait a Szociáldemokrata Párt állította maga mögé. A parasztságot a Nagyatádi-féle Kisgazda Párt szerezte meg.

1918 októberére Somogyban is pattanásig feszült a légkör. A háború nélkülözései és szenvedései minden addiginál élesebben vetették felszínre a magyar társadalom kérdéseit, a föld, a béke, a demokratikus jogok és a nemzeti függetlenség kérdését, amelyekre a tömegek sürgős megoldást vártak. Az elégedetlenségnek már a cenzúra gátjai sem szabhattak határt, s a sajtóban egyre gyakoribbá váltak azok a sorok, amelyeknek hangját a népharag izzította át: „Miniket magyarokat sohasem kérdeztek; csak amikor nagyon kellett a magyar vitézség... Ételünket, italunkat, ruhánkat szűk rendeletekbe szabták, gondolatunkat megcenzurálták, de a magunk sorsába nem volt beleszólásunk soha” [23].

Mindezt csak tetézte még az egyre súlyosbodó élelmezési válság, amely ekkor már tömegmozgalmakat idézett elő. 1918. október 5-én a kaposvári Szociáldemokrata Párt nyilvános értekezletet tartott, amelyen a felszólalók a vádbeszéd keménységével vetették a kormány szemére, hogy nem törődik a nép-

ellátással, hogy eltűri a spekulációt, az uzsorát, a lánckereskedelmet, elnézi a reálbérek csökkenését, s nem teljesítette a választójogi kormányígéretet [24]. Október 11-én ugyancsak a Szociáldemokrata Párt vezetésével tiltakozó népgyűlésre került sor, ahol a kaposvári munkások hevesen tüntettek a közéleti miniszternek az ellen a rendelete ellen, amely lehetővé tette, a Mezőgazdasági és Ipari Részvény Társaság számára, hogy a tej árát felemelje [25].

Ilyen előzmények után jutott el Kaposvárra a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásának híre, s vált közismertté 1918. október 27-én a Nemzeti Tanács proklamációja [26]. A Nemzeti Tanácsban egyesült pártok helyi szervezetei azonnal akcióba léptek. 27-én este a Demokrata Párt kaposvári szervezete ülést tartott, amelyen kimondotta, hogy a Nemzeti Tanács megalakulását tudomásul veszi, s programjának megvalósítását támogatja [27]. Október 30-án a Függelenségi és 48-as Párt és a Szociáldemokrata Párt jelentette be csatlakozását [28].

Október 31-én este fél 9-kor a város politikai pártjai a Demokrata Párt Korona-szállóbeli helyiségében értekezletet tartottak. A jelenlevők egyhangúlag állást foglaltak a Nemzeti Tanács és annak programja mellett. A Kisgazda Párt képviselőjében megjelenő Tankovics János és dr. Neubauer Ferenc közölték, hogy pártjuk nevében még nem nyilatkozhatnak, de mint magánemberek elfogadják a Nemzeti Tanács célkitűzéseit, és azok véghezvitelében segédkezni nyújtanak. Az értekezlet ezután elhatározta, hogy november 1-én délután 3 órakor népgyűlést tart, amelyen megalakítják a Nemzeti Tanács helyi szervezetét [29].

Másnap, november 1-én forradalmi lázban égett a város. Az utcákon izgatottan tárgyalták az eseményeket, s minduntalan összeverődő és szétoszló csoportok olvasták fellelkesülve a nagy vörös plakátokat és röpcédulákat, amelyek a népgyűlésre hívták a munkásokat, polgárokat és katonákat [30].

Délután ezrével tódultak a népgyűlés színhelye, a Turul-szálló felé, amelynek nagy- és kisterme együttesen sem volt elegendő az összegyűlt tömeg befogadására [31]. Az egymást követő szónoklatok után, este 9 órakor a népgyűlés közfelkiáltással megválasztotta a Magyar Nemzeti Tanács Kaposvári Bizottságát. Az elnökség tagjaivá a Függelenségi és 48-as Párt részéről dr. Bók Zalán Lajost, a Demokrata Párt részéről dr. Goitein Gábort, a Szociáldemokrata Párt részéről Tóth Lajost választották meg. Ezután megalakították a 12 tagú intézőbizottságot [32]. Ugyancsak a népgyűlés alkalmával Tankovics János és dr. Neubauer Ferenc bejelentették, a Kisgazdapárt csatlakozását [33].

November 2-án a Nemzeti Tanács Kaposvári Bizottsága a sajtó hasábjain felhívással fordult a város népéhez és a hatóságokhoz, hogy a rend fenntartására irányuló tevékenységében messzemenően támogassák [34]. A délelőtti folyamán a tanács elnöksége hivatalos átiratban is megkereste a megye és a város hatóságait, amelyben kérte, hogy egyedüli törvényes hatalomnak ismerjék el. Déli egy óráig valamennyi hatóság írásban jelentette csatlakozását [35]. Egy órával később a kaposvári helyőrség is a Nemzeti Tanácshoz állott [36]. Ezzel a hatalom a Nemzeti Tanács kezébe került, győzött a polgári demokratikus forradalom Somogyban.

A megye urai, akik eddig csak távolról figyelték az eseményeket, látván, hogy a forradalom győzelme valósággá vált, gyorsan akcióba léptek, hogy az új hatalomban való részvételüket biztosítsák. Előzetes tárgyalások után [37] Somogy vármegye Törvényhatósági Bizottságának november 4-i ülésén megal-

kíttették a Somogy megyei Nemzeti Tanácsot, amelynek elnökévé gróf Széchenyi Aladár főispánt, alelnökeivé Nagyatádi Szabó Istvánt, Gaál Gasztont és Kacskovics Lajos alispánt választották [38].

November 6-án este a forradalmi átalakulás további fontos eseményt hozott. A harctérről hazatért munkások kezdeményezésére a kaposvári proletárok a Korona-szálló nagytermében gyűlést tartottak, ahol Erdős Imrének, a budapesti munkásság küldöttének javaslatára megalakították a Kaposvári Munkástanácsot [39]. Ezzel létrejött a somogyi proletaritátus önálló, a burzsoá államgépezettől független hatalmi szerve.

Amint tudjuk, a forradalom győzelme után a kormány hozzálátott a teljes hatalom kézbevételéhez. Ebben a törekvésében messzemenően támogatta a Szociáldemokrata Párt, amelynek vezetősége a Nemzeti Tanáccsal, a Katonatanácsal és a kormánnyal megállapodást hozott létre arra nézve, hogy a végrehajtó hatalmat a népkormány, illetve annak szervei gyakorolják. A megállapodás értelmében a hatalom a vidéki nemzeti tanácsoktól a régi államhatalmi szervek kezébe került vissza.

A hatalom visszavétele november hó elején Somogyban is megtörtént. November 10-én a sajtó közölte a lakossággal, hogy a kaposvári Nemzeti Tanács nem végrehajtó szerv többé, és a jövőben ne a Nemzeti Tanácshoz, hanem az illetékes hatóságokhoz forduljanak. Ugyanez a felhívás tudatta azt is, hogy a Nemzeti Tanács feladata: a nép megbízottaként támogatni és ellenőrizni a hatóságokat, másfelől pedig a háborúból hazatérők és a háború miatt nélkülözők gondjait, bajait enyhíteni [40].

A következő napokban megtörtént a régi államhatalmi szervek hatalmának restaurálása, amelynek első lépéseként a főispánt szilárdították meg hivatalában. November 11-én gróf Széchenyi Aladár leiratott kapott a belügyminisztertől, aki felkérte, hogy maradjon továbbra is fontos állásában, s mint az új kormány exponense folytassa fontos politikai és közgazdasági működését [41]. November 16-án pedig Széchenyi Aladár megkapta kormánybiztosi kinevezését [42].

Mialatt a kaposvári Nemzeti Tanács kezéből a hatalom ismét a régi közigazgatási szervek kezébe csúszott vissza, azalatt jelentősen fejlődött és erősödött a munkásság hatalmi szerve, a Kaposvári Munkástanács, amely hovatovább megyei szerv szerepét kezdte betölteni. November első felében a munkástanács megszervezte a munkás nemzetőrséget, amely csírája, magva lett annak a fegyveres erőnek, amely a továbbiak során nyomatékot adott követeléseinek [43]. Ugyanakkor széleskörű agitációs munkát és szervező tevékenységet kezdett. November 10-én küldöttei útján megszervezte a nagyatádi munkástanácsot [44], a következő napon a marcali munkástanácsot [45], amelyeknek nyomán a többi járási székhelyeken is sorra megalakultak a munkástanácsok. A járási székhelyek példáját, bár lassú ütemben, a falvak is követték, s jónéhány községben létrejöttek a falusi munkástanácsok is. Így már a forradalom első heteiben Somogy megyében a munkástanácsoknak valóságos hálózata épült ki, amelynek élén a Kaposvári Munkástanács állott.

A hónap közepén, november 18-án újjászervezték a Kaposvári Munkástanácsot, az elnök tisztére Egerszeghy Jánost, alelnöknek Magyar Mátyást, jegyzőnek Keller Lajost, pénztárosnak Égető Jánost választották meg. Az intézőbizottság tagjai Szabó Károly, Gur Aurél, Horváth Ferenc, Gyura János, Orbán István, Takács József, Zónik István és Lucz Mózes lettek [46].

November hó közepére tehát, a Nemzeti Tanácsak a hatalomból való kirekesztése után, Somogyban két számottevő hatalom maradt: a régi államhatalmi szervek élén a főispáni-kormánybiztossal, és a Kaposvári Munkástanács, amely mögött fokozatosan kiépült, s egyre erősödött a megye tanácshálózata.

Az események e rövid számbavétele után sem kétséges, hogy 1918. novemberében Somogyban kettős hatalom alakult ki, méghozzá abban az értelemben, ahogy erről Lenin beszél [47]. A burzsoá kormány által kinevezett főispáni-kormánybiztos és a rendelkezése alá tartozó szervek mellett megalakult a „még gyenge, még csak csírájában levő, de mégis kétségtelenül, ténylegesen létező és erősödő” másik hatalmi szerv, a Kaposvári Munkástanács, amely mögött — mint utaltunk rá — a megyeszerte létrejött munkástanácsok sorakoztak fel.

A kettős hatalom — amint azt ugyancsak Lenin fejtegetéseiből tudjuk — lényegéből következően kielezi az osztályharcot, harcot jelent a nép hatalmi szervei és a burzsoá államhatalom szervei között, végül is a hatalom kérdésének eldöntéséhez vezet.

A hatalom kérdésének eldöntését Somogyban Direktórium megalakulása jelentette. Ezért a Direktórium létrejöttének megértéséhez a megye társadalmi viszonyainak számbavétele és a kettős hatalom kialakulásához elvezető események előadása mellett meg kell röviden tekintenünk azokat az erőket is amelyek a hatalomért folyó harcot megvívták.

A kettős hatalom kialakulása után ez volt a kérdés: burzsoá diktatúra, vagy proletárdiktatúra? A politikai küzdőtéren az erők aszerint csoportosultak, ahogyan erre a kérdésre válaszolni tudtak.

Azokat az erőket, amelyek Somogyban ebben a kérdésben a burzsoázia diktatúrája mellett foglaltak állást, egyrészt a polgárság pártjai: a Függetlenségi és a 48-as Párt, a Demokrata Párt és az 1918. november 10-én megalakuló Radikális Párt [48] képviselték. Ezek a pártok külön-külön csekély erőt képviseltek. A polgárság politikai vezetői ezért a kettős hatalom kialakulása után az erők összefogásával kísérletet tettek egy jelentős polgári párt létrehozására. 1918. decemberének elején a Demokrata Párt és a Radikális Párt fúziója útján létrehozták a Kaposvári Radikális Demokrata Kör néven működő politikai pártot [49]. A helyzeten azonban ez a lépés nem változtatott. A csenevész, gyengén fejlett somogyi polgárság ezúton sem volt képes erős, a helyi politikában döntő szerepet játszó pártot létrehozni.

Ugyancsak a burzsoázia hatalmát kívánta erősíteni a Kisgazda Párt is, amely, ha óhajtott is bizonyos reformokat, célkitűzéseivel nem lépte túl a polgári demokratikus forradalom kereteit. Ez a párt földosztást hirdető programjával a városi burzsoázia egyes elemei mellett szinte egész tömegében nyerte meg a megye parasztságát, amely, jellegzetesen agrárius vidékről lévén szó, nagy tömeget és félelmetes erőt képviselt.

A tanácsok hatalomra juttatásának álláspontját a munkásság pártja, a Szociáldemokrata Párt képviselte, amely valósággal megkettőzte erejét azáltal, hogy 1918. őszén szoros szövetségbe vonta a szegényparasztságot, és azon belül is a nagy forradalmi energiákat magában hordó gazdasági cselédséget.

Az erőviszonyok ilyen alakulása már a kettős hatalom kialakulása után előrevetítette annak árnyékát, hogy amikor a hatalom kérdésében kenyértörésre kerül a sor, a döntő ütközetben a két főerő, a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt csap majd össze.

Amint tudjuk, a hatalomért folytatott harcban a döntő fordulat a Kom-munisták Magyarországi Pártjának megalakulásával következett be. A Kom-munisták Magyarországi Pártja ugyanis a szocialista forradalom előkészítését és végrehajtását tűzte ki célul. Ez a célkitűzés alapvetően helyes volt, mivel ekkor már mind a belső, mind pedig a külső helyzet alakulása a szocialista forradalom útján egyengette.

A kommunisták e helyes célkitűzése, amelyet a fáradhatatlan agitációs munka az ország legtávolibb pontjaira is eljuttatott, nagy visszhangra talált a tömegek körében, amelyek ekkor már világosan kezdték felismerni, hogy a burzsoá kormány célkitűzései egészen más irányba haladnak. Különösen világossá vált ez a tény az 1918–19-es évek fordulója táján, amikor a magyar demokratikus forradalom menetében új szakasz nyílt meg. Nyilvánvalóvá tették ezt a kormány erélytelen intézkedései és politikai vonalvezetése.

A kommunisták érvényesülni kezdő eszméi hatása szerte az országban forradalmi erjedést indított meg a szociáldemokraták soraiban. Ez az erjedés a Dunántúlon elsősorban abban jutott kifejezésre, hogy a szociáldemokrata szervezetek politikai törekvéseik előterébe a reakciós bürokrácia felszámolását, a közigazgatási apparátus megtisztítását és a szociáldemokrata megyevezetés megvalósítását állították.

A szociáldemokrata megyevezetés megvalósítása — ez volt az a politikai célkitűzés, amellyel a hatalomért folytatott harcot a somogyi szociáldemokra-ták megindították. E harc során — mint azt majd látni fogjuk — a somogyi szociáldemokraták mindinkább balra tolódtak, s ez a balrafordulás végül a Direktórium megalakulását és hatalomra jutását eredményezte, amely a tanácsok forradalmi győzelmét jelentette.

A somogyi Szociáldemokrata Párt a megye vezetésének átvételét az ismer-tett fordulat elején vette fel programjába, az 1919. január 6-án és 7-én meg-tartott kongresszusán, amelynek tanácskozásai Kaposvárott a Turul-szálló nagy-termében folytak, s amelyen a megye szociáldemokrata szervezetei küldöt-tekkal képviseltették magukat.

Január 6-án, a kongresszus első napján, miután az időszerű feladatokról több felszólalás is elhangzott, Kovács Pál nagybajoni küldött előre elkészített határozati javaslatot olvasott fel, amely azt indítványozta, hogy a párt tegye meg az előkészületeket a megye vezetésének átvételére, s a megyei kormányzat vezetésére végrehajtó szervet hozzon létre. A Kovács által felolvasott határozati javaslatot az ülés azonnal megtárgyalta, a jelenlevőket titoktartásra kötelezve, jóvá is hagyta. Nyilván ezzel van összefüggésben, hogy a kongresszus második napján Tóth József marcali küldött javaslatára az agitációs munka megerősí-tése és fokozása céljából az ülés pártlap megindítását határozta el [50]. Ez utób-bit, nemsokára, január 12-én a Gerő Zsigmond tulajdonába levő Somogyi Hírlap c. napilap lefoglalásával és átvételével meg is valósították [51].

A megyei kormányzat vezetésének átvételére létrehozandó végrehajtó szerv, amelyről a Kovács Pál által előterjesztett határozati javaslat szólt, — Somogy vármegye Direktóriuma lett, amelynek gondolatát, szükségességét — mint azt a ma is élő kortárs, a 19-es somogyi eseményekben jelentős szerepet játszó Györffy Antal tanúsítja — a Kommunisták Magyarországi Pártja vetette fel, s magát a határozati javaslatot is a Visegrádi utcából juttatták el Somogyba.

Györffy Antal erről így számol be életrajzában: „... a pártvezetőség úgy döntött, hogy Erdélybe küldenek, mivel oda való vagyok. Már éppen indulóban

voltam, amikor Kun Béla elvtárs utánam jött a folyosón, s mondta, hogy jöjjenek vissza, nem Erdélybe megyek, hanem mivel már dolgoztam Kaposváron, oda kell utaznom és átadott egy határozati javaslatot, amit a közelgő szociáldemokrata kongresszuson kell elfogadtatnom. Nem tartottam ezt roppant nehéz feladatnak, mivel Kaposváron ismertem az elvtársakat, szakszervezeti tag voltam, de a véletlen igen könnyű megoldáshoz vezetett. A vonaton találkoztam Kovács Pál nagybajomi szabómesterrel, akivel a háború előtt együtt dolgoztam Budapesten, és ő újságolta el nekem, hogy szociáldemokrata párttag, munkástanács tag Nagybajomban és most egy kongresszuson mint küldött vesz részt... Megbeszéltem vele, hogy a kongresszus napján, reggel találkozunk. Ő pontosan meg is jelent a megbeszélt helyen. Én közben megszereztem magamnak a résztvevő jegyet és így egymás mellett ülhettünk. Délután, amikor sorra került az indítványok előterjesztése, Kovács Pál felolvasta a Direktórium megalakítására vonatkozó, a kommunisták által készített indítványt, amit a közgyűlés el is fogadott" [52].

Noha a Kommunisták Magyarországi Pártja által készített javaslat így — kézen-közön — a somogyi Szociáldemokrata Párt programjába belekerült, megvalósítására csak ultima ratioként, miután már a megye vezetésének törvényes úton történő átvételére tett kísérletek végképp csődöt mondtak, került sor. A Kommunisták Magyarországi Pártja által készített javaslat végrehajtása forradalmi eszközök alkalmazását kívánta meg. Ettől azonban a somogyi Szociáldemokrata Párt hosszú ideig óvakodott, miután ez már a központi pártvezetéssel és a kormányban ülő szociáldemokrata miniszterekkel való szembefordulást jelentette volna. Ezért a somogyi Szociáldemokrata Párt, ahelyett, hogy a javaslat végrehajtásának előkészítéséhez hozzálátott volna, magát a megyei vezetés átvételére vonatkozó tervet is gondosan eltitkolva, várakozási álláspontra helyezkedett, lesve a kedvező alkalmat, amikor legális úton is mód nyílik a megyei vezetés átvételére.

Hogy ez így történt, jóllehet Somogyban a dunántúli szociáldemokrácia legbaloldaliabb erőiről volt szó, az abban leli magyarázatát, hogy a Szociáldemokrata Párt itt sem volt mentes azoktól a hibáktól, amelyek a szociáldemokráciát általában jellemezték. A somogyi Szociáldemokrata Párt, noha radikális irányvonalat képviselt, és a hatalom kérdésében a nép tanácsai mellett foglalt is állást, hosszú időn keresztül a megalkuvó pártközpont erős eszmei befolyása alatt állott, s azzal csak nehezen tudott szakítani. Keretein belül erős volt a jobboldal, amely a polgári demokratikus forradalom eredményeinek megszilárdítását tartotta feladatának, a szocializmus megteremtését csak távoli célnak tekintette, elítélte a kommunista taktikát, a magyar kommunisták mozgalmát rendzavarásnak, balról jövő ellenforradalomnak bélyegezte, amely „csak rombolást, pusztulást, testvérharcot” idéz elő [53]. Ahhoz, hogy a somogyi Szociáldemokrata Párt forradalmi eszközök alkalmazását tűzze napirendre, — nagy utat kellett megtennie. Valójában csak 1919. februárjában, a megye vezetéséért meginduló harcban lépett túl a szokványos szociáldemokrata baloldaliságon, és a február végi, március eleji események során sodródott rá a proletárforradalom felé vezető útra. Hogy ez végül is bekövetkezhett, abban annak a kommunista csoportnak volt nagy szerepe, amely a párton belül, annak mintegy baloldalát képezve, aktív tevékenységet fejtett ki, s az események menetét balfelé fordította. (Sajnos, e kommunista csoport tevékenységére nézve levéltári adatokat nem találtunk. Annyit azonban a kortársaktól sikerült megtudnunk, hogy a

somogyi kommunisták — noha önálló szervezettel nem rendelkeztek — a helyi szociáldemokrata szervezetek baloldali, forradalmi irányvonalának kialakításában nagyszerű tevékenységet fejtettek ki.)

Az alkalom, amely a megyei vezetés átvételének legális lehetőségét villantotta fel, nem sokáig váratott magára. Alig egy hónap múlva, február elején Somogyban is megüresedett a főispáni-kormánybiztosi szék, s napirendre került az új kormánybiztos kinevezése. Egy pillanatra úgy látszott, hogy a Szociáldemokrata Párt minden további nélkül megvalósíthatja a megye vezetésének átvételére vonatkozó tervét. Ekkor azonban megjelent a maga igényével a Kisgazda Párt is, amely a megyében jelentős táborral, amellelt Nagyatádi Szabó István személyében a kormányban is hatalmas pártfogóval rendelkezett.

Ez a fordulat éles szembenállást, majd heves harcot eredményezett a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt között, amelynek végére március 10-e tett pontot.

A megyei vezetés, amelynek megszerzését a Szociáldemokrata Párt célul tűzte ki, 1918. ősze óta a megyei főispáni-kormánybiztos kezében volt. A kormány 1918. novemberétől kezdve állított főispáni-kormánybiztosokat a megyék élére. Ezeknek feladata a megyei apparátus ellenőrzése, a kormány intézkedéseinek végrehajtása, a konszolidáció elősegítése, azaz a forradalmi mozgalmak lecsendesítése volt. Somogyban ezt a méltóságot, változatlanul a volt főispán viselte, aki még 1918. novemberének elején csatlakozott a forradalomhoz, a Somogy megyei Nemzeti Tanács elnöke lett, s mint ilyet bízta meg a kormány a főispáni-kormánybiztosi teendők ellátásával.

E tanulmánynak nem feladata, hogy részletesen ismertesse az 1919. februári és március eleji somogyi eseményeket, csupán vázolja közülük azokat, amelyek a Direktórium megalakulását eredményezték, amelyek létrejöttével a legszorosabban függnek össze.

Miközben Kaposváron az 1919. február 3-i megyei közgyűlés előkészítése folyt, január hó utolsó napján gróf Széchenyi Aladár, Somogy vármegye főispáni-kormánybiztosa, telefonértesítést kapott a belügyminisztertől, aki arra kérte, hogy a már összehívott közgyűlést, amelynek Kacs Kovács Lajos alispán nyugdíjkérvényéről és az új alispán megválasztásáról kellene határoznia, vegye le a napirendről, miután annak megtartását teljesen feleslegessé teszi a közigazgatás rövidesen bekövetkező átszervezése [54]. A belügyminiszter ezt a kérést február 4-én távirati utasítás formájában is megismételte [55], mintegy előre jelezve a néptanácsok felállításáról szóló 1919. évi XVI. néptörvényt, amelyet a köztársasági elnök néhány nappal később, február 12-én hagyott jóvá [56].

Széchenyi Aladár, válaszul erre az utasításra, minthogy az ellenkezett a megye még érvényben levő 1900-beli szabályrendeletével, és annak semmibevezésére kényszerítette, nyomban a távirat kézhezvétele után benyújtotta lemondását, utalva a rendelkezés törvénysértő voltára — „törvényt csak törvénnyel lehet megszüntetni, vagy módosítani” — kijelentette, jogérzete tiltakozik az ellen, hogy ő, aki egész életén keresztül a Habsburgok burkolt önkénye ellen küzdött, a történetek után, egy nyílt önkényuralmat szolgáljon [57].

A belügyminiszteri utasítás valóban szöges ellentétben állt a megye szabályrendeletével, ti. az kötelezően írta elő Somogy vármegye Törvényhatósági Bizottsága számára, hogy február, május, augusztus és november hónapokban kell közgyűléseit megtartania. Ez azonban csak ürügyül szolgált Széchenyi Aladárnak arra, hogy sietve elhagyhassa a burzsoá államapparátus süllyedni készülő

hájóját. Lemondásának valódi okai egészen mások voltak. Amint azt a pár héttel később, február 26-án megjelent nyilatkozatában maga is kifejtette, lemondását hosszabb idő óta tervezette, s erre az ország egyre súlyosabbá váló nemzetközi viszonyai és a mind szélesebben kibontakozó tömegmozgalom készítettek [58], amely Somogyban is, elsősorban a földkérdés megoldatlansága miatt, nagy hullámveréssel terjedt tova. A megye parasztsága 1918. novemberétől egyre türelmetlenebbül kezdte követelni a földkérdés megoldását, s miután az csigalassúsággal haladt előre, mind élesebb formát öltő megmozdulásaival adott követeléseinek hangot. A türelmét veszített parasztság mozgalmát nagyrészt az ösztönösség fűtötte és hajtotta, aminek következményeként megyeszerte játszódtak le a parasztmozgalmak szokásos kísérőjelenségei, amelyek közül az 1918. december 11-ről 12-re virradó éjszakán Kaposvár ellen végrehajtott támadás volt a legfélelmetesebb a burzsoázia számára [59]. De súlyos csapásokat mért a parasztmozgalom a burzsoá államapparátus helyi szerveire is, s alapjaiban rendítette meg azok hatalmát. A közigazgatás hivatalos szervei hatalmukat veszítve, szinte csak formailag léteztek, és sem a rendet, sem a közbiztonságot biztosítani nem tudták. Érthető tehát, hogy Széchenyi Aladár nem kívánt többé a reális hatalmat nélkülöző és a tekintélyében is alaposan megtépázott megyei apparátus élen maradni.

A helyi sajtó február 6-án nyilvánosságra hozta a lemondást a kormánybiztos nyilatkozatával, amelyben lépését a közönség előtt is igyekezett megmagyarázni [60]. A szociáldemokrata vezetők azonnal Budapestre siettek, hogy a maguk jelöltjének eszközöljék ki a kormánybiztosi állást. A kormány tagjaival folytatott tárgyalásaik során sokoldalú érveléssel igyekeztek bebizonyítani, hogy az ő pártjuk az egyetlen, olyan erő, amely képes a megyében a konszolidációt megteremteni és a felmerült társadalmi kérdéseket megoldani. Úgy látszik, hogy ez az érvelés, legalábbis eleinte, meggyőzően hatott. A miniszterek, még a polgári pártok tagjai is, méltányosnak, sőt jogosnak mondták kívánságukat, a belügyminiszter pedig egyenesen azt jelentette ki, hogy „el se tud Somogy megye élére képzelni mást, mint szocialista kormánybiztost” [61].

Valóban, a somogyi Szociáldemokrata Párt jelentős erőt képviselt. A megye ipari munkássága mellett az agrárproletariátus legforradalmibb rétegét, a majorságokban, uradalmakban és pusztákon élő gazdasági cselédséget mondhatta magáénak, amely a sajátos somogyi viszonyok között számra is nagy volt, amellott félelmetesen nagy erőt jelentett. Szilárd szövetségesként biztosította a maga oldalán ezt a jelentős erőt képviselő társadalmi réteget azáltal, hogy érdekvédelmét és célkitűzéseinek megvalósítását magára vállalta, valamint azzal, hogy szervezetileg is magához kapcsolta, vezetése alá vonta. 1918. november 11-én megszervezte a Földmunkások Országos Szövetségének Somogy megyei Csoportját [62], amelyet mindvégig irányítása és befolyása alatt tartott. De nagy számban voltak hívei a karhatalomban, az értelmiség és a kispolgárság körében, s elvérté, itt-ott a megyei tisztikarban is. Megnövelte erejét, hogy a somogyi ipari munkásság nagy része, és éppen a legaktívabb, a megye székhelyen, Kaposváron élt, erre bármikor biztosan támaszkodhatott, bármelyik pillanatban kivihette az utcára és harcba állíthatta, amivel a megye életére kiható eseményeknek döntő fordulatot adhatott.

A kilátásba helyezett kormánybiztosi állással járó hatalom, mely a miniszterekkel folytatott tárgyalások alapján biztosra vehető volt, új helyzet elé állította a Szociáldemokrata Pártot.

A Szociáldemokrata Párt már ekkor levonta azt a következtetést, amit azután az események igazoltak, hogy a megye vezetésének átvételére irányuló igényének valójában csak akkor szerezhethet érvényt, ha fokozottabban támaszkodik a forradalmi tömegekre, és politikai gyakorlatában azok követeléseinek ad erőteljesen hangot. Ettől a felismeréstől vezettetve, már a kormánnyal folytatott tárgyalások idején, hátat fordított a korábbi gyakorlatának, és élesen fordult szembe a megyei tiszttikarral. A taktikai megfontolásokon kívül indokolta ezt a lépést az a körülmény is, hogy a szociáldemokrata kormánybiztos kinevezése esetén a közigazgatási apparátusban személycserét kívánt végrehajtani párttagjai javára.

Február elején a Szociáldemokrata Párt lapja, a Somogyi Hirlap, hasábjain tűz alá fogta a vármegyei házat, azt „régi bűnök dohos várát”-nak nevezte a megyei tiszttikart ellenforradalmárnak bélyegezte [63]. Február 10-én — a székesfehérvári ellenforradalmi kísérletre adott válasz látszatával, valójában a megyei vezetés megszerzésére irányuló törekvéseinek alátámasztására — tüntetést rendezett, melyre 8-10 ezerre becsülhető tömeget vonultatott fel. A népgyűlés szónokai élesen keltek ki a forradalmi vívmányok ellenségei ellen. Latinca Sándor, a Földmunkások Országos Szövetsége Somogy megyei Csoportjának titkára, kemény „szavakkal kelt ki a nagybirtok túltengése ellen”. „Meggzúnt már az az idő — mondotta —, amikor a nagybirtok és a tőke ráült az ország nyakára és kíméletlen kegyetlenséggel uzsorázta, szipolyozta ki a munkások százazreit; ez a régi rendszer többé föléledni nem fog, az öntudatra ébredt munkástábor résen lesz... Ha eddig a türelem álláspontjára helyezkedett is, nem sok kell ahhoz, hogy szétüssön azok között, akik piszkos aknamunkáikkal dolgoznak a népköztársaság ellen.” Schneller Béla, a Szociáldemokrata Párt Somogy megyei Vezetőségének tagja, a következő szónok, a népgyűlés elé azt terjesztette határozati javaslatul: „Mondja ki a kaposvári szervezett munkásság, hogy... követelik a reakciósook elkergetését a közigazgatás éléről, követelik, hogy tiszta szocialista miniszterekből álló kormány vegye át az ország vezetését [64]. A határozati javaslat, melyet a népgyűlés egyhangú lelkesedéssel fogadott el, élével a vezető állású megyei tisztviselők ellen is irányult, hiszen a „tiszta szocialista kormány” követelésében világosan fogalmazódott meg a szociáldemokrata megyei vezetés és a régi apparátus erősen jobboldalon álló tagjainak eltávolítására vonatkozó követelés is.

A Szociáldemokrata Párt február elején tehát nyíltan szakított a hatalmát veszített és a nép bizalmát nem élvező bürokráciával, vele szemben a nép álláspontjára helyezkedett, ugyanakkor a szociáldemokrata vezetés követelésével félreérthetetlenül leszögezte, hogy a kormánybiztosi állás betöltésére egyedül soraiból való tart illetékesnek, s a megye vezetésében a szociáldemokrata párttagok javára jelentős változásokat kíván végrehajtani. Azonban azt, hogy kenyértörésre vigye a dolgot és a megye vezetését erőszakkal ragadja meg, kerülte. — Mi a magyarázata ennek a magatartásnak, hiszen a február 10-i tüntetés során, amelyet izzó lelkesedés hatott át, meggyőződhetett róla, hogy a tömegekre támaszkodva bármelyik pillanatban kézbe veheti a megye vezetését. Magyarázat erre csak egy lehet: az, hogy a szociáldemokrata vezetők erősen bíztak a kormány ígéretében, amelynek alapján úgy látszott, hogy a megye vezetésének megszerzése törvényes keretek között is rövidesen elérhető lesz.

Kétségtelen, hogy a Szociáldemokrata Párt a kaposvári ipari munkásságra, kispolgárságra és a hozzá csatlakozó szegényparasztásra támaszkodva átvehette

volna a megye vezetését. Átvethette volna már a február 10-i tüntetés alkalmával is, hiszen itt a szervezeti munkásság mellett „fegyverekkel és gépfegyverekkel” a karhatalmi alakulatok, a nemeztörtség, csendőrség, rendőrség és a munkásörtség is felsorakoztak. A megye vezetésének formai átvétele azonban nem történhetett meg törvényes keretek között. A kormánybiztos kinevezése, melyet minden nap vártak, a belügyminisztériumból még nem érkezett meg, a Szociáldemokrata Párt pedig erőszakos lépéssel nem akarta provokálni a kormányt.

A megye vezetésének törvényes keretek közt történő átvételéhez — a már ismertetett elvi okokon kívül — azért is ragaszkodott, mert a kormánybiztosi állásra benyújtott igényét azzal támasztotta alá, hogy Somogyban a törvényes rendet helyreállítja. Ha erőszakos lépéshez folyamodott volna, mindjárt a kezdetkeztől elvágta volna maga alatt a fát a kormány, de tegyük hozzá, hogy a megalkuvásra hajló pártközpont előtt is. De nem kevésbé volt fontos a törvényesség betartása a forradalomban résztvevő pártok szempontjából sem. Az erőszakos fellépés a forradalomban résztvevő pártok még úgy-ahogy fennálló egységfrontjának teljes felbomlásához vezetett volna, ezt pedig a Szociáldemokrata Párt nem akarta.

Mialatt Kaposváron így alakultak az események, a kormány is foglalkozott az ügygel. A kormánybiztosi kinevezéseket Budapesten általában heves pártcsaták előzték meg, a kormányban résztvevő pártok ugyanis mind arra törekedtek, hogy minél több fontos pozíciót szerezzenek meg saját emebereiknek. Az éles vita a somogyi kormánybiztosi állás ügyében sem maradt el. Amikor Nagyatádi Szabó István tudomást szerzett az ügyről, azonnal a maga pártjának követelte a somogyi kormánybiztosi széket, s ezel hosszú és heves vitát idézett fel. A kormány végül is Nagyatádi Szabó István határozott kívánságára, aki a minisztertanácson lemondását helyezte kilátásba arra az esetre, ha Somogy megye élére nem az ő pártjából kerülne kormánybiztos, a Kisgazda Párt javára döntötte el a kérdést [65]. Gróf Széchenyi Aladár lemondását elfogadta, helyébe a somogyi kisgazdák egyik vezetőjét, dr. Neubauer Ferenc kaposvári ügyvédet nevezte ki.

A minisztertanácson hozott határozat újabb fordulatot adott az események menetének, s éles küzdelem küszöbére sodorta a Kisgazda Pártot és a Szociáldemokrata Pártot, ami annál inkább is várható volt, mivel e pártok között nagy, alapvető ellentétek voltak.

A somogyi forradalmi eseményekben részt vett pártok között — mint már utaltunk rá — politikai célkitűzéseik tekintetében a polgári demokratikus forradalom kezdetétől nagy ellentétek voltak. A polgárság pártjai, a Függetlenségi és 48-as Párt, a Demokrata Párt liberális rendszert, a fennálló tulajdonviszonyok megvédését akarták. A birtokos parasztság pártja, a Nagyatádi Szabó István vezette Kisgazda Párt a földosztást és polgári demokrácia megteremtését hirdette meg programjául. A munkásság pártja, a Szociáldemokrata Párt és különösen annak baloldala, amely a somogyi eseményekben a forradalom radikális irányzatát képviselte, a szocializmus megteremtését, a megyevezetés megszerzésén keresztül a tanácsok hatalmának megvalósítását tekintette céljának.

Ezek az ellentétek gyakorlatilag csak a kettős hatalom időszakának vége felé éleződtek ki a tömegek megnyerésére irányuló pártszervező munka során, azelőtt háttérbe szorította és letompította ezeket az ellentéteket az a körül-

mény, hogy a nemzeti függetlenség kérdésében és abban, hogy a forradalom vívmányait az ellenforradalmi kísérletekkel szemben meg kell védeni, minden párt egyetértett, valamint az, hogy a pártokat egységszabványba foglalta a Nemzeti Tanács helyi szerve.

Az ellentétek — amelyek természetesen osztályellentéteket takartak — a kettős hatalom időszakában a legélesebben a Szociáldemokrata Párt és a Kisgazda Párt között bontakoztak ki. A Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt ellentétét az említettek túl élesítette a földkérdésben elfoglalt álláspontjuk is. Amíg a Kisgazda Párt ezt a kérdést a nagybirtok felosztásával akarta megoldani, addig a Szociáldemokrata Párt a földbirtok szocializálásának álláspontjára helyezkedett. S ez a körülmény, miután a földkérdés a forradalmi átalakulás egyik alapvető kérdése volt, a közöttük fennálló ellentéteket szinte kibékíthetetlenné tette.

Így hát a kormány döntése az utolsó lökést adta meg ahhoz, hogy a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt feszült viszonya nyílt szembenállássá váljék, hogy ellentéteik heves pártharcokban robbanjanak ki. E pártharcok során a Szociáldemokrata Párt továbbra is a törvényesség talajáról akarta megszerezni a megye vezetését, de miután az nem ment, rövid idő leforgása alatt megtette a szükséges fordulatot balfelé. Ez a fordulat akkor vált teljessé, amikor a burzsoá törvényesség talajáról lelépve napirendre tűzte a Kommunisták Magyarországi Pártja által készített javaslat megvalósítását, a megye vezetésére megalakította a háromtagú Direktóriumot, és azt erőszakosan, forradalmi úton hatalomra juttatta.

Az események azután gyors ütemben követték egymást és vezettek a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt nyílt harcához. A kaposvári lapok február 16-án közölték dr. Neubauer Ferenc kinevezését [66]. A Szociáldemokrata Párt aznap délelőtt ösztágerkezletre hívta össze a város szervezett munkásságát. Az értekezlet egyhangúlag állást foglalt a kisgazda kormánybiztos kinevezése ellen, kimondta: továbbra is követeli, hogy a megye a Szociáldemokrata Pártból kapjon vezetőt. Ugyanakkor leszögezte azt is, hogy „Somogy megye legnagyobb és legjobban szervezett pártja a Szociáldemokrata Párt”, és így a megye egész lakosságának közös érdeke, hogy tagjai sorából nevezzenek ki kormánybiztost, hiszen az egyetlen, olyan szervezett erő, amely Somogyban „a rend, a nyugalom, a termelés” zavartalanágát biztosítani tudja [67]. Az ösztágerkezlet után — amely a követelést most már, mint a megye lakosságának egyetemleges érdekét fogalmazta meg — a szociáldemokrata vezetők a kaposvári Nemzeti Tanácshoz fordultak, hogy mint a forradalmi pártok közös fóruma, hívjon össze gyűlést az ügy megtárgyalására. Az ülésre még aznap este sor került.

A Nemzeti Tanács esti ülésén megjelent dr. Neubauer Ferenc megbízottja is, és ismertette a kormánybiztos kinevezésével kapcsolatos álláspontját. Neubauer álláspontja lényegében az volt, hogy a kormánybiztosi állást „csak a pártokkal való teljes harmonia létrejötte esetében” foglalja el, mindaddig, amíg személye iránt az egyes pártok részéről bizalmatlanság nyilvánul meg, nem lép hivatalába [68]. Az ezt követő vita során először dr. Bertalan Zsigmond, a Függetlenségi és 48-as Párt képviselője szólalt fel, aki azt indítványozta, hogy adjanak módot dr. Neubauer Ferencnek arra, hogy a következő nap folyamán érintkezést keresessen a különböző pártok vezetőivel. Utána Kovács Miksa, a Szociáldemokrata Párt titkára emelkedett szólásra. Beszédében rámutatott

arra, hogy a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt ellentétének elvi gyökerei vannak, majd az ügyet elemezve kimutatta, hogy pártjuk a megye legerősebb és legjobbban szervezett politikai pártja, amelynek jelöltje már csak ezen a jogcímen is igényt tarthat a kormánybiztosi állásra. Továbbá hangsúlyozta, hogy az őket ért méltatlanság valójában nem a kormány akaratából történt, hanem csupán Nagyatádi Szabó István erőszakos és fondorlatos fellépésének a következménye, s ha a kérdés szerencsés megoldást nem nyerne, hamarosan országos ügy lesz, amely kabinetválsághoz fog vezetni. Végül a megye helyzetét ismertetve felhívta a figyelmet, hogy a politikai vezetéssel elégedetlen tömegek hangulata olyan pontra jutott, hogy a kirobbanás, amely borzalmas gazdasági károkat okozhat, ha idejében meg nem előzik, bármelyik pillanatban várható. „Ezért be kell látni minden politikai pártnak — fejezte be beszédét, —, hogy a megye közgazdasága, a jövő évi termés megmentése szempontjából szükséges a szocialista kormánybiztos, mert csak annak sikerülhet a kitörőfélben levő sztrájkot megakadályozni.” A meggyőzően hangzó beszéd után, amely a tényeket reálisan tárta fel, egymás után emelkedtek szólásra a különböző pártok és csoportok képviselői, először Rádai Gyula, a Magyarországi Közalkmalmazottak Országos Egyesülete Kaposvári Csoportjának küldötte, azután dr. Berényi Ármin, a Radikális Demokrata Kör képviselője, Zónik István a Kaposvári Munkástanács Intéző Bizottságának képviselője, végül Schneller Béla, a Szociáldemokrata Párt Somogy megyei Vezetőségének tagja, és valamennyien egyöntetűen jelentették ki, hogy a megye élére szociáldemokrata kormánybiztost kívánnak. Dr. Berényi Ármin felszólalásában a következő indítványt terjesztette a gyűlés elé: „A Nemzeti Tanács sérelmesnek tartja dr. Neubauer Ferenc főispán-kormánybiztossá való kinevezését, az ellen tiltakozik és megkéri a magyar minisztériumot, hogy ezen kinevezés hatálytalanításával a forradalomban részt vett pártok helyi szervezeteinek meghallgatása után, a mezőgazdasági termelés biztosítása érdekében Somogy megye munkás népének bizalmát élvező egyén neveztesse ki a forradalomban részt vett pártok tagjai közül főispán-kormánybiztossá.” A hosszára nyúló vita után, amely már lényegében eldöntötte a kérdést, a gyűlés elnöke szavazásra bocsátotta az indítványokat. Az ülés dr. Bertalan Zsigmond indítványát szótöbbséggel elvetette, dr. Berényi Ármin indítványát viszont 25 szavazattal 4 ellenében magáévá tette [69].

Az elfogadott indítvány ugyan nem mondotta ki, de nyilvánvalóan fejezte ki, hogy a Nemzeti Tanács nagy többsége támogatja a Szociáldemokrata Párt követelését. Ez az eredmény azonban a Szociáldemokrata Pártra nem előrelendítőleg, hanem épp ellenkezően, visszahúzó erőként hatott. A Nemzeti Tanács többségének támogatását nem arra használta fel, hogy máról holnapra dűlőre vigye a dolgot, hanem miután a támogatás alapján úgy látszott, hogy törvényes úton is elérheti a kormánybiztosi állást, várakozási álláspontra helyezkedett.

Ismerve a szociáldemokrata vezetők álláspontját, nincs mit csodálkoznunk azon, hogy a Szociáldemokrata Párt, amely február 10-én nagy tömeget felvonultatva tüntetést rendezett, és — ha burkolt formában is, de magának — követelte a megye vezését, alig egy héttel később a Nemzeti Tanácsban helyet foglaló pártok többségének támogatását megszerezve sem határozta el magát a döntő lépésre, hanem továbbra is a kérdés legális megoldásának álláspontjára helyezkedett.

A következő napok azonban egyre újabb és újabb fejleményeket hoztak, amelyek rácsafoltak arra a látszatra, hogy a Szociáldemokrata Párt a Nemzeti Tanács támogatásával törvényes keretek közt is megszerezheti a megye vezetését. Február 17-én a Kiszgazda Párt választmányi gyűlést tartott, amely üdvözölte dr. Neubauer Ferencet kormánybiztosi kinevezése alkalmából, ugyanakkor a leghatározottabban visszautasította a Szociáldemokrata Pártnak azt a vádját, amely szerint nem képvisel radikális irányvonalat, hangoztatva, hogy „ők is a leghatározottabban elítélik és küzdenek az ellenforradalom ellen” [70]. Ezt követően Neubauer érintkezésbe lépett a különböző pártok vezetőivel, azután február 21-én Budapestre utazott [71], ahol a tárgyalásainak eredményeiről nyújtott beszámolója alapján a kormány ismét megerősítette kinevezését.

Ezután nem férhetett kétség hozzá, hogy a kormány a kérdést a maga részéről végképp lezárta, s a Szociáldemokrata Párt a megye vezetését törvényes keretek közt át nem veheti. Ez a körülmény a Szociáldemokrata Pártot fokozatosan radikalizálta és ráterelte a balfelé forduló útra.

A balfelé vezető úton a Kaposvári Munkástanács február 22-én este megtartott ülésén történt meg a döntő lépés. Az ülésen Kovács Miksa szólalt fel elsőként, hosszú beszédben indokolta meg, hogy miért kíván a párt a megye élére szociáldemokrata kormánybiztost. Hangoztatta, hogy az ösztágértelmezlet határozataihoz ragaszkodnak és a szociáldemokrata pártvezetőség „nem támogat más kormánybiztost, mint szocialistát, és meg fogja akadályozni, hogy Neubauer dr. elfoglalhassa állását”. Ennek kimondása egyet jelentett a pártközpont és a kormányban ülő szociáldemokrata miniszterek által képviselt irányvonallal való szakítással. Jóllehet a jelenlevők ezzel tisztában voltak, az ülés Kovács Miksa állásfoglalását elfogadta és azt egyhangúlag magáévá tette [72].

Ezzel a két párt ellentétei végkifejlődésükhöz értek, közvetlenül az összecsapás elé sodorták a Kiszgazda Pártot és a Szociáldemokrata Pártot.

A Szociáldemokrata Párt azután gyorsan haladt előre a balfelé vezető úton. Február 23-án ismét népgyűlésre hívta össze a kaposvári szervezett munkásságot. A népgyűlésen Peinhoffer Lajos megnyitója után, aki a pártvezetőség üdvözlését tolmácsolta, Kovács Miksa szólalt fel elsőnek, s beszédében éles támadást intézett a Kiszgazda Párt ellen. „A Kiszgazda Párt hiába hirdeti — mondotta —, hogy a munkásság érdekeit is képviseli, bebizonyították eddigi szereplésükkel, hogy ott álltak a nagybirtokos osztállyal együtt, hogy megdrágítsák az ország élelmezését; a munkásság megélhetését lehetetlenné tették és a város kiéheztetésének politikáját képviselték. A kiszgazdák ingadozó politikája, reakciós iránya nem képviseli a többség politikáját, az ő eddigi működésük nem garantálja a rendet és a nyugalmat, nem tudja biztosítani a termelés folyamatosságát... A párt ebben a megyében szocialista politikát akar csinálni, mert csak az tudja a teljes rendet helyreállítani, és addig, amíg a szervezettség ily hatalmas lesz, ebben a megyében az lesz, amit a szocialisták akarnak.” Utána Schneller Béla, végül Szalma István emelkedett szólásra. Mintegy folytatva a Kovács Miksa által kezdeti gondolatsort, rámutatott a Kiszgazda Párt megalkuvó magatartására, egyben hangsúlyozta, hogy „Somogy megye munkásnépe csak szocialista kormánybiztost akar látni, minden más ellen a legélesebb harcot hirdeti”. Rámutatott a továbbiakban arra is, hogy ha a köztársasági rendet ellenforradalmi kísérletekkel fenyegetik, „akkor jönni fog a

bajor minta, jönni fog a proletárdiktatúra”. Beszéde végén, az egybegyűlt munkásság lelkesedése közepett, a következő határozati javaslatot terjesztette a népgyűlés elé: „Kaposvár szervezett munkássága f. hó 23-án délelőtt 10 órakor Kaposváron, a Kossuth téren tartott népgyűlésen közel százezer szervezett munkás nevében a legerélyesebb tiltakozását fejezi ki... az ellen, hogy Somogy megye élére kiskgazdapárti kormánybiztos, dr. Neubauer Ferenc neveztetett ki, akivel szemben a legnagyobb bizalmatlansággal viseltetik és hivatalában egy pillanatig sem tűri meg. Követeli, hogy Neubauer Ferenc dr., akinek személye ellen tüntet, állásából haladéktalanul felmentessék és Somogy megye kormánybiztosává a megye legnagyobb és leghatalmasabb politikai pártjából, a Szociáldemokrata Pártból neveztessek ki kormánybiztos.” [73].

A szociáldemokrata pártvezetőség február 23-án tehát nyíltan túllépett a szokásos szociáldemokrata baloldaliságon; rálépett a „bajor minta”, a proletárdiktatúra felé vezető útra. De az események egyben igazolták a február eleji álláspontot is, mert a tömegekre támaszkodva a Szociáldemokrata Párt megtudta akadályozni, hogy a Kiskgazda Párt ragadja magához a megye vezetését.

Széchenyi Aladár ezalatt megunva utódja jelentkezésének várását, aki a Szociáldemokrata Párt erős nyomása következtében hivatalát átvenni nem jött, február 26-án elhagyta a főispáni hivatalt. A Somogyvármegye aznapi számában erről tragikus hangú cikkben értesítette a megye és a város lakosságát [74]. A főispán távozásával, minthogy az alispán szabadságon volt, a megye vezetése a vármegyei főjegyzőre, Vizeki Tallián Andorra maradt.

Amint a Szociáldemokrata Párt Központi Vezetősége a fejleményekről tudomást szerzett, azonnal Kaposvárra küldte Gyetvai Jánost és dr. Hamburger Jenőt, hogy próbálják meg elsimítani a dolgot. A küldöttek kívánságára február 26-án este a Kaposvári Munkástanács rendkívüli gyűlést hívott össze.

Ezen a gyűlésen először Hamburger Jenő szólalt fel. Ismertette az ország általános helyzetét, rámutatott, hogy az erősödő ellenforradalommal nem-sokára nyíltan is fel kell venni a harcot. Ezután rátért a kormánybiztosi állás körül folyó pártharcok kérdésére. Elismerte, hogy Somogyban a legszervezet-tebb és a legnagyobb politikai párt a Szociáldemokrata Párt, amely számaránya alapján is joggal követeli magának a kormánybiztosi széket, de mindjárt hozzá-tette: ennek ellenére is módot kell találni a kérdés békés rendezésére, nehogy az ügy végül valóban kabinetválsághoz vezessen. A kedélyek lecsillapítására elmondta azt is, hogy a helyzet még nem érett meg arra, hogy tisztán szociál-demokrata kormány vegye át az ország vezetését, majd kérte az egybegyűlt vezetőket, várjanak egy rövid ideig, ne állítsák élére a kérdést, gondolják meg, milyen helyzetbe hozzák a kormányban ülő szociáldemokrata minisztereket, ha követelésükhöz továbbra is makacsul ragaszkodnak. „Kétségtelen — mon-dotta —, hogy ezzel a magatartással lehetetlen helyzetet fognak teremteni az országban, mert bár a politikai hatalom a kezükben van, de a gazdasági ha-talom még nincs. Meg kell szerezni a gazdasági hatalmat és meg kell szervezni a szociálista hadsereget, azután a többi magától jön, Somogyban, ahol a lati-fundiumok csak kerékkötői voltak minden haladásnak, kell legelőször a gazda-sági hatalmat megszerezni és innen kell kiindulni annak az akciónak, melyet követni fog azután az egész ország. Ajánlom, hogy a Mezőgazdasági és Ipari R. T. birtokát azonnal vegyék át azok részére, akik azt művelik.”

A beszéd, amely tulajdonképpen arra akarta rávenni a helyi párt- és munkástanácsi vezetőket, hogy a kiskisgazda kormánybiztossal szembeni obstrukcióval hagyjanak fel, általános felzúdulást és hosszú vitát váltott ki, amelynek során a felszólalók egymás után jelentették ki, hogy semmi körülmények között sem tűnnek meg más a kormánybiztosi székben, mint szociáldemokratát. A hozzászólások után Hamburger még egyszer megpróbálta a hangulatot megváltoztatni, de ez a kísérlete is eredménytelen maradt. Az ülés végül a Kovács Miksa által előterjesztett két határozati javaslatot fogadta el, amelyek közül az első a kormánybiztosi állásra nézve kimondotta, hogy a Kaposvári Munkástanács és a Szociáldemokrata Párt „semmi esetre sem tér el eddigi határozataitól” és követeli, hogy a megye élére haladéktalanul szociáldemokrata kormánybiztos nevezzenek ki. A második, Hamburger Jenő indítványa alapján a Mezőgazdasági és Ipari R. T. 44 000 holdas birtokának termelőszövetkezetté alakítását mondta ki, utasítva egyben a Szociáldemokrata Párt vezetését, hogy „tegye meg a Földművelésügyi Minisztériumban a lépéseket oly irányban, hogy mindazon birtokokon, ahol az évi termés biztosítva nincs, a termelőszövetkezetek haladéktalanul állítsanak fel” [75].

A kormánybiztosi állás ügyében hozott újabb határozat, amely logikus következménye volt a Szociáldemokrata Párt balfelé forduló politikájának, gyakorlati következményeiben a pártközponttal való teljes szakítást jelentette volna, ha Hamburger Jenőnek nem sikerül az eseményeknek más fordulatot adni.

Február 27-én Hamburger Jenő tovább folytatta a megbeszéléseket a szociáldemokrata vezetőkkel, s még a nap folyamán tárgyalást kezdett a polgári pártok vezetőivel is, amelynek eredményeképpen a pártközi béke helyreállítására megállapodást hozott létre. A Szociáldemokrata Párt Vezetősége lemondott arról, hogy a kiskisgazda kormánybiztos működését továbbra is akadályozza, a Kiskisgazda Párt viszont elismerte, hogy a „vármegye nyugalma csak úgy biztosítható, ha annak vezetésében egyik párt sem vesz vezető szerepet”, s a kormánybiztosi állást „egy pártok feletti semleges ember” foglalja el. Ezért dr. Neubauer Ferenc benyújtja lemondását, a kormánybiztosi teendőket ellátását pedig ideiglenesen gróf Széchenyi Aladár veszi át, aki azelőtt is „pártatlanul vezette a vármegye ügyeit” [76].

A megállapodás alapján február 28-án dr. Neubauer Ferenc lemondásának benyújtása, gróf Széchenyi Aladár pedig ideiglenes megbízatásának megbeszélése végett Budapestre utazott [77].

Mialatt Széchenyi és Neubauer Budapesten jártak, Somogyban tovább haladtak az események, újabb fejleményeket hozva.

Hamburger Jenő a hónap utolsó napjain a Kaposvári Munkástanács február 26-i ülésén hozott határozat alapján érintkezésbe lépett Buza Barna földművelésügyi miniszterrel, közölte vele a határozatot, hozzátéve, hogy csak annak azonnali végrehajtásával lehet a gazdasági cselédség forradalmi hangulatát mérsékelni, kieszközölte a miniszter hozzájárulását, aki egyben megbízta őt és Jászberényi András kolozsvári gazdasági akadémiai igazgatót a termelőszövetkezetek megszervezésével [78].

A földművelésügyi miniszter beleegyezésének megszerzése után a szociáldemokrata és munkástanácsi vezetők Hamburger Jenővel az élen azonnal hozzáálltak a termelőszövetkezetek felállításához. Március 2-ra átvették Jankovich-Bésán Endre gróf 12 000 holdas öreglaki és Széchenyi Bertalan gróf 11 000

holdas felsőbogatpusztai birtokát [79], március 4-én a Mezőgazdasági és Ipari R. T. 44 000 holdas birtokát alakították termelőszövetkezetté [80], a szocializált földbirtok ügyeinek irányítására létrehozták a Szociáldemokrata Termelőszövetkezetek Kaposvári Központját. E birtokok átvétele után, mint egy jeladásra, az egész megyében szélesen bontakozott ki a termelőszövetkezeti mozgalom, amely valójában a somogyi agrárproletariátus földfogláló mozgalma volt.

Március 3-án visszaérkezett Kaposvárra gróf Széchenyi Aladár [81] hírül hozva, hogy a kormánybiztosi állás ügye rövidesen a minisztertanács elé kerül és az egyezményben foglaltak alapján nyer elintézését [82]. Ugy látszik azonban, hogy az újabb kormánybiztosi megbízatás elvállalásához ekkor már kedvet nem érzett, mert mindjárt másnap, be sem várva az ügy elintézését, hazautazott rinyaalmási birtokára [83]. Feltehető, hogy ekkor már tudomása volt azokról az eseményekről, amelyek vidéken játszódtak le. Vidéken ugyanis az történt, hogy a sorsának jobbra fordulását hónapok óta türelmetlenül váró agrárproletariátus, elsősorban a gazdasági cselédség, forradalmi úton birtokba vette a nagygazdaságokat és hozzálátott a termelőszövetkezetek megalakításához. Az agrárproletariátus ezzel a lépéssel éles osztályharcot idézett fel, ti. a földbirtok átvétele során szembe találta magát a földosztást követelő paraszt tömegekkel, amelyek úgy érve, hogy a nagybirtok szocialista átalakításával végképpen elűtettek a földtől, megrohanták a majorságokat, azok értékeit pusztítani, prédálni kezdték, nem egy helyen anarchikus állapotokat teremtve.

A vidéken kibontakozó osztályharc továbbfejlesztette, egyben élesítette a kormánybiztosi állás körül fellángolt pártharcot, amely most már egyenesen a hatalom kérdésének eldöntésére vezetett. Nem kétséges, hogy a hatalomért folytatott harcban a kérdés eldöntéséhez a végleges lökést az agrárproletariátusnak ez az éles osztályharcot felidéző lépése adta meg.

Nagyatádi Szabó István, mihielyt értesült a somogyi fejleményekről, ellenakcióba kezdett. Március 5-én Buza Barna földművelésügyi miniszterrel együtt Az Est munkatársa előtt nyilatkozatot tett, amelyben törvénytelenységnek minősítette a nagybirtok ermelőszövetkezetté alakítását. „Nem engedheti meg a kormány — mondotta többek között —, hogy 30—40 cselédmunkás és alkalmazott szövetkezet alapításának ürügye alatt elfoglalhasson a kormány előzetes tudta nélkül 8—10 000 holdnyi uradalmat és 40—50 milliót érő népvagyont. Törvénybe ütköző cselekményt követ el, aki a birtokok jogtalan elfoglalására izgat, vagy azt végrehajtja.” [84] Ugyanakkor a minisztertanácson felháborodva tiltakozott, követelte a jogrend helyreállítását és bejelentette lemondását. A lemondást a kormány nem fogadta el, hanem követelésének helyt adva, őt magát bízta meg a somogyi események felülvizsgálatával és a szükségesnek mutató intézkedések megtételével [85].

A minisztertanácsban történt fellépésének hatása alatt — ugyancsak március 5-én — a belügyminisztérium is levette a napirendről, illetve függőben hagyta a somogyi kormánybiztosi állás ügyét [86].

A kormánytól nyert meghatalmazás és a kormánybiztosi állás kérdésének függőben hagyása után úgy látszott, hogy végre nyeregbe lehet ültetni a kisgazda kormánybiztost és pontot lehet tenni a hónapja húzódó ügy végére. Nyilvánvaló volt azonban, hogy ez a kormány támogatása mellett is csak a Kaposvári Munkástanács és a Szociáldemokrata Párt erőszakos félreállításá-

val, megbénításával valósítható meg. Éppen ezért Nagyatádi Szabó István tervet dolgozott ki sarokbaállításukra.

Tervéről keveset tudunk, a források és a vele foglalkozó feldolgozások is homályosan szólnak róla. Lényege azonban világosan kihámozható, ez pedig a következő volt: fegyveres nagygyűlésre hívja össze a kispazda párttagságot Kaposvárra, ahol ő mint a kormány megbízottja jelenik meg, s a felhatalmazással élve, az összesereglett parasztság fegyveres erejére támaszkodva beülteti hivatalába a kispazda kormánybiztost, leállítja a termelészövetkezeti mozgalmat [87].

Március 5-e után a Kispazda Párt teljes erővel látott hozzá a terv végrehajtásához. Titokban fegyvert és löszert osztottak a falvakban [88] s egyre hangosodó szociáldemokrataellenes agitációba kezdtek. Hogy az esetleges ellenakciót késleltessék, vagy éppenséggel lehetetlenné tegyék, a gyűlés időpontját — március 12 — és programját csak három nappal előtte, március 9-én hozták nyilvánosságra, a tüntető felvonulással egybekötött párttaggyűlés céljáról azt híresztelve, hogy a párt vezére, Nagyatádi Szabó István mellett kívánnak tüntetni „az őt ért támadásokkal szemben” [89].

A Szociáldemokrata Pártnak és a Kaposvári Munkástanácsnak nem volt kétsége felőle, hogy mi a kispazdák által kezdeményezett akció valódi célja. Amint erről az első hírek tudomására jutottak, megtette a szükséges ellenintézkedéseket, amelyek pár nap leforgása alatt a Direktórium megalakításához és a megye vezetésének átvételéhez vezettek el.

Március 6-án, vagy 7-én — a dátum megfelelő adatok hiányában pontosan meg nem állapítható — a Kaposvári Munkástanács és a Szociáldemokrata Párt érintkezésbe lépett Pogány Józseffel, a Katonatanács elnökével, s „a földosztás miatt fegyverkező lakosság fékmentésére” katonai erők kirendelését kérte. Pogány Fényes László kormánybiztoshoz továbbította a kérést, aki március 9-re öt tiszti parancsnoksága alatt 130 tengerész nemzetőrt rendelt Kaposvárra [90].

Feltehető, hogy e kérés időpontjában a Szociáldemokrata Párt és a Kaposvári Munkástanács vezetőiben már végképp, visszavonhatatlanul megérelmődött a hatalom erőszakos, forradalmi úton való átvételének gondolata. Maga a kérés is, mint a hatalomátvétel előkészítésének egyik lépése értékelhető. Ezt igazolják a rákövetkező események, de maga az is, hogy erősítés kérésére került sor, hiszen ekkor már a Kaposvári Munkástanács viszonylag jelentős fegyveres erők felett rendelkezhetett. Március 1-én már egy munkászászlóalj állt készen, amely négy századból, egy gépfegyveres osztagból és egy műszaki csoportból állt [91]. Amellett a hivatalos karhatalom erejét is magának mondhatta, hiszen az bármikor kész volt arra, hogy mellőtte harcra keljen.

De indokolják a feltevést a körülmények is. A kormánybiztosi állás ügyében várt azonnali intézkedések elmaradása és a Kispazda Párt hirtelenül megélénkülő tevékenysége olyan tények voltak, amelyek arról győzhették meg a Szociáldemokrata Pártot és a Kaposvári Munkástanácsot, hogy sürgősen tennie kell, mielőtt az alkalom elmúlna. Az alkalom elmulasztása pedig a hatalom átvételére irányuló terv kudarcát, a termelészövetkezeti mozgalom felszámolását, politikai leveretést jelentett volna. Nyilvánvaló volt, hogy tétovázásnak, késlekedésnek helye nincs, gyorsan át kell venni a megye vezetését, mielőtt a kispazdák végrehajtanák a maguk tervét.

Amint tehát az ismertett előkészületek bizonyítják, a Szociáldemokrata Párt és a vele szövetséges Kaposvári Munkástanács március első napjaiban véglegesen eltökélték, hogy a megye vezetését erőszakosan is átveszik.

A megyei vezetés forradalmi úton történő átvételének elhatározása szükségzerű és logikus következménye volt a Szociáldemokrata Párt és a küzdelemben bekapcsolódó Kaposvári Munkástanács balfelé forduló politikájának. Ez a balfelé fordulás lényegében akkor vette kezdetét, amikor február elején a Szociáldemokrata Párt világosan felismerte, hogy a megye vezetésének átvételét csak akkor valósíthatja meg, ha fokozottabban támaszkodik a forradalmi tömegekre és az azok által képviselt álláspontot magáévá teszi. A tömegekre támaszkodó politikának volt a következménye azután, hogy fokozatosan szembekerült a pártközpont és a kormányban ülő szociáldemokrata miniszterek megalkuvó irányvonalával, ami a közigazgatás megtisztításának programjától a „bajor minta”, a proletárdiktatúra megvalósításának programjához, a burzsoá törvényesség útjáról a proletárforradalom útjára vezetett el. A kezdetben — lényegében nem forradalmi platformon álló Szociáldemokrata Párt és Kaposvári Munkástanács így fokozatosan forradalmasodott, s alkalmassá vált forradalmi feladatok végrehajtására. Mindezeknek volt következménye az is, hogy amikor a Kisgazda Párt részéről ellentámadás bontakozott ki, amely a polgárháború kirobbanásának veszélyét rejtette magában, minden habozás nélkül félredobták a pártközi béke megővésére létrehozott egyezményt, és leszámoltak a burzsoá törvényesség iránt táplált illúziókkal.

További természetes fejleménye volt ennek a fordulatnak, hogy amikor a Szociáldemokrata Párt és a Kaposvári Munkástanács véglegesen elhatározta a megye vezetésének forradalmi úton történő átvételét, visszatért a Kommunista Magyarországi Pártjának a Direktórium megalakítására vonatkozó javaslatához, amelyet január eleje óta hevertetett, s annak megvalósítását tűzte napirendre.

A hatalomátvétel előkészítésének technikai lebonyolításáról írott feljegyzéseket nem sikerült felderítenünk, erről a ma még élő veteránok sem tudtak felvilágosítást nyújtani, csupán arra emlékeznek, hogy nagy titoktartás mellett folyt. Az e napokból való somogyi szociáldemokrata sajtóból — a sorok között olvasva — azonban világosan megállapítható, hogy az előkészületek március 9-re befejeződtek, megteremtve a lehetőséget arra, hogy a Direktórium megalakuljon, és mint a munkásság és a vele szövetséges szegényparasztság forradalmi szerve átvegye a megye irányítását.

A Direktórium megalakulására, a hatalomátvételre irányuló előkészületek befejezése után, a Kaposvári Munkástanács Intéző Bizottsága és a Szociáldemokrata Párt Somogy megyei Vezetősége március 9-ről 10-re virradó éjjel megtartott ülésén került sor [92]. A megalakulás körülményeiről egyedül Egerszeghy Jánosnak, a Kaposvári Munkástanács ma is élő elnökének szóban nyújtott tájékoztatása alapján alkothatunk képet. Szerinte a Kaposvári Munkástanács és a Szociáldemokrata Párt vezetősége közösen határozta el, hogy kik legyenek a Direktórium tagjai. Így esett a választás Tóth Lajos nyomdászra, a Szociáldemokrata Párt Somogy megyei Vezetőségének tagjára, Peinhoffer Lajos szabómunkásra, a Szociáldemokrata Párt Somogy megyei Vezetőségének tagjára, és Latinca Sándor műszaki rajzolóra, a Földmunkások Országos Szövetsége Somogy megyei Csoportjának titkárára, akikre az ülés egyhangú lelkesedéssel adta le szavazatát. A szavazás végeztével ugyanez alkalommal megtárgyalták

a hatalomátvétel legfontosabb stratégiai kérdéseit, s kiosztották személyre szólóan az ezzel kapcsolatos feladatokat.

A hatalom átvételét, március 10-én, nem sokkal az ülés berekesztése után, végre is hajtották. A reggeli órákban apró röpcédulákon — amelyeket munkások és munkásnők osztottak és repülőgépről szórtak szét — általános sztrájkot hirdettek, s felszólították a munkásságot, hogy azonnal siessen a Munkásotthonba, ahol gyűlést tartanak. Szinte percek alatt több ezer főnyi tömeg gyűlt össze, amelyhez Kovács Miksa, a Szociáldemokrata Párt titkára beszédet intézett. Beszédében tudatta, hogy a Kaposvári Munkástanács és a párt vezetősége háromtagú Direktóriumot alakított, s erre ruházta a megye vezetését. A bejelentést, az egykorú sajtó szavai szerint, „egyetlen éljenzés fogadta”, s a „hatalmas tömeg követelte, hogy azonnal vonuljanak a vármegyeházra és vegyék kézbe a közigazgatást”. Ezután megindult a munkásság a megyeház felé, amelyet akkor már a forradalmi karhatalom tartott megszállva. Erkélyén hatalmas vörös zászló lengett, bejáratáról transparens hirdette a Direktórium megalakulását.

A megyeházra érven Kovács Miksa több párttag és fegyveres kíséretében felkereste Vizeki Tallián Andort, az alispánt helyettesítő főjegyzőt. A korabeli sajtó közlése szerint közöttük az alábbi párbeszéd folyt le:

„Kovács: A Szociáldemokrata Párt vezetősége és a Munkástanács nevében tisztelettel eljöttünk főjegyző úrhoz. Tekintettel arra, hogy a kormány mind ez ideig semmi intézkedést nem tett a kormánybiztos kinevezésére, a vármegye területén olyan dolgok vannak, hogy főjegyző úrnak nincs módjában a rendet fenntartani. A párt erejének teljes tudatában elhatározta, hogy Direktóriumot állít a megye élére addig is, amíg a kormány kormánybizost nevez ki. A főjegyző úrnak természetesen joga van tiltakozását bejelenteni. A megye Direktóriumának tagjai Tóth Lajos, Peinhoffer Lajos és Latinca Sándor.

Tallián Andor főjegyző: Miután a megyének törvényes szervei vannak, hivatalos kötelességem tiltakozásomat bejelenteni. A Direktórium működését nincsen szándékomban megakadályozni. Amennyiben a Direktórium a rend fenntartására törekszik, úgy én akár mint magánszemély támogatni fogom ebbeli működésében.

Kovács: Köszönettel tudomásul veszem a párt nevében. Mi csak a törvény keretein belül akarunk dolgozni. Erre a lépésre szükség volt. Arról értesültünk, hogy a kispazdák fegyvereket osztogatnak szét vidéken. Itt pedig a rendet meg kell tartani, meg is fogjuk, mert a karhatalom a kezünkben van. Jelentések érkeztek, hogy a falu és a puszta népe egymás ellen van, mert a kispazdák hazug és rosszindulatúlag azt terjesztik, hogy a Szociáldemokrata Párt nem akarja földhöz juttatni a kispazdákat. Kérem a főjegyző urat, hogy szíveskedjék a megye tisztviselőit a megyeház nagytermébe egybehívni.”

Ezalatt a vármegyeház lépcsőjéről Szabó Károly, a Szociáldemokrata Párt vezetőségének tagja, Tóth Lajos és Latinca Sándor direktóriumi tagok intéztek beszédet a tömeghez.

A vármegyeház nagytermében összegyűlt tisztikarral Tóth Lajos közölte, hogy a Direktórium átvette a megye vezetését. Egyben felszólította őket, hogy legyenek a Direktórium segítségére, de mindjárt hozzátette, ha „bárki is tovább szolgálni nem akarna, azt szabadon bejelentheti, anélkül, hogy a legkisebb büntetés érhetné”. Ezután Kovács Miksa emelkedett szólásra, s röviden utalt a helyzet és az események nagyszerűségére. A tisztikarhoz intézett beszédekre

Vizeki Tallián Andor főjegyző válaszolt. Kijelentette, „hogy tiltakozni kényszerült, de mert a Direktóriumnak szüksége van a tisztviselőkre, mindaddig, amíg tőlük törvénnyel ellenkező munkát nem kívánnak, helyükön maradnak”.

A Direktórium tagjai ezután a főispáni hivatalba mentek, ahol formálisan is átvették a megye vezetését [93].

A Direktórium a legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy a megye közigazgatási és karhatalmi apparátusát a legszorosabban rendelkezése alá vonja. Első intézkedése az volt, hogy még március 10-én körlevélben felhívással fordult Kaposvár polgármesteréhez, a rendőrkapitánysághoz és a főszolgabírákhoz, melyben ismertette a megye vezetésében bekövetkezett változást, fel szólította őket, hogy a Direktórium utasításait a legszigorúbban tartsák be, azonnal értesítsék a történetekről a községi előjáróságokat, és a hatóságok mindenütt működjenek együtt a helyi munkástanácsokkal [93].

Ugyanakkor, hogy mindennemű ellenállás lehetősége kizárt legyen, Kaposvár városra és környékére ostromállapotot rendelt el, melyet hirdetmény útján hozott a lakosság tudomására. A hirdetmény az ostromállapot elrendelése mellett felszólított mindenkit, hogy azok, akiknek a Katonatanács és Munkástanács engedélye nélkül van fegyver birtokában, azonnal szolgáltatssa be, továbbá közölte, hogy a következő intézkedésig a városparancsnokságot Zónik István, a karhatalom parancsnokságát Sebők Imre főhadnagy, a városba érkezett tengerész nemzetőrség parancsnoka veszi át, végül a Direktórium intézkedéseivel szembeszegülőeknek statáriumot helyezett kilátásba [95].

De, hogy a földet sóvárgó paraszti rétegek is a Direktórium mögé sorakozzanak, a munkástanács „Somogy vármegye és Kaposvár város dolgozó népéhez” c. proklamációjában közeli és gyors földosztást helyezett kilátásba. „Kisgazdák! Földmunkások! Számotokra — hangzik a felhívás — a változás még többet is jelent! Jelenti a földbirtokreformnak azonnali, gyors, mindenki kedvére való megoldását. Kisgazda testvéreink! Külön szólunk hozzátok! Ne üljetek fel annak az aljas rágalomnak, hogy a termelőszövetkezetek minden földet elvesznek tőletek. Tettekkal fogjuk a legrövidebb idő alatt kiáltó bizonyítékait szolgáltatni, hogy a termelőszövetkezetek megalakításával elsősorban is azt akarjuk, hogy a birtokok törvényes úton azonnal elvehetők legyenek az uraktól, de amint elvette a termelőszövetkezet — mert más azonnal ezt nem teheti meg rögtön és jogosan — a legelső teendőnk a kisgazdák jogos igényeit kielégíteni. A földosztó bizottságok már e héten kiszállnak s a földosztást meg fogják kezdeni.” „Bízzatok magatokban! Bízzatok mibennünk!” „Szebb jövő hajnalán állunk mindannyian!” Sajnálatosan, az ígéret maradéktalan teljesítésére nem került sor. Sőt, mint látni fogjuk, a Direktórium mereven ragaszkodva a törvényességhez, útját állta a forradalmi úton történő földosztásnak, ami az adott viszonyok közt lényeges hiba volt.

Ugyancsak március 10-én jelentést tett a Direktórium a történetekről a belügyminisztériumnak is. A jelentés közölte a tényeket, majd a hatalom átvételét indokolta meg. Érdemes ezt a tömör okfejtést szóról szóra nyomon követni.

„Ezen elhatározás indítókai a következők: Somogy vármegyének 12 nap óta főispánja nincsen. Somogy vármegye és Kaposvár város lakosainak hangulatát a földkérdés mikénti megoldásának problémája elsősorban és főképpen a Kisgazda Párt semmi eszköztől vissza nem riadó agitációja az utóbbi napokban annyira feszültté tette a helyzetet, hogy a kirobbanástól minden percben tartani lehetett.

Támogatják ezen feltevésünk alaposságát azon értesüléseink, melyek nap-
nap után az egész vármegye területéről érkeznek hozzánk, hogy ti. a községi
lakosok az uradalmak értékes felszerelését, takarmány stb. készletét széthord-
ják, sőt felgyújtják.

Mindezeket összevetve a Szociáldemokrata Párt vezetősége úgy találta,
hogy a társadalom minden osztályának érdeke, ezenkívül legfőképpen és első-
sorban a mezőgazdasági termelés érdeke — tehát a legteljesebb közérdek —
kívánja, sőt követeli, hogy a jogélet és vagyónbiztonságot fenyegető ezen álla-
potoknak radikálisan véget vessen s minthogy e cél elérésére más eszközzel,
mint a Direktórium azonnali felállításával nem rendelkezett, a népköztársaság
és annak minden polgári érdekében így kellett határoznia.”

A jelentés záró részében kérte a belügyi kormányzatot, hogy a kormány-
biztos kinevezéséről mielőbb intézkedjék, s annak személyét a Szociáldemok-
rata Párt sorából válassza ki, mert közmegnyugvás csak ebben az esetben re-
mélhető [96].

Vajon valóban a burzsoá köztársasági rend érdekeit akarta szolgálni a
Kaposvári Munkástanács és a Szociáldemokrata Párt a Direktórium életre-
hívásával, ahogy e jelentésből kivehető? Távrolról sem. Mind az előzmények,
mind a következmények mást bizonyítanak. Nem kétséges, hogy az anarchikus
állapotoknak, amelyek 1918. őszétől egyre nagyobb méreteket öltöttek a me-
gyében, véget akart vetni. Az sem kétséges, hogy az élet- és vagyónbiztonságot
helyre óhajtotta állítani.

Hát akkor mit jelentsen ez a forradalminak éppen nem nevezhető érvelés,
indoklás? A kormányt akarták volna félrevezetni? Nem, félrevezetni nem
akarták, csak megnyugtatni. És ez a törekvés az akkori viszonyok között, na-
gyon ügyes és taktikus volt. Gondoljuk csak meg, milyen következményekkel
járhatott volna, ha a történeteket a somogyi baloldal még azzal is tetézi, hogy
nyíltan odadobja a kesztyűt a kormánynak.

Még Március 10-én a Kaposvári Munkástanács és a Szociáldemokrata
Párt további lépéseket tett a Direktórium védelmére. Elhatározták, hogy már-
cius 12-re, a kiskazda nagygyűlés napjára, általános sztrájkra szólítják fel a
munkásságot és a környező puszták népét. A felhívás másnap, március 11-én
a szociáldemokrata sajtóban meg is jelent [97].

A Szociáldemokrata Párt és a Kaposvári Munkástanács, a mögöttük fel-
sorakozó baloldali erők és a Kiskazda Párt harcából megszülető Direktórium
hatalomra juttatása jelentős, forradalmi lépés volt. Hatalomra juttatásával —
ha bizonyos korlátok között is — a tanácsok kezébe került a hatalom, a prole-
tariátus diktatúrája vette kezdetét Somogyban. A megye vezetésének átvételé-
vel megvédelmezte a mezőgazdaság szocialista átszervezésére irányuló termelő-
szövetkezeti mozgalmat, ugyanakkor — mint látni fogjuk — a hatalom meg-
hódításában előkészítette a Kiskazda Párt felett aratott győzelmet, s ezzel
országos méretekben is a jobboldal gyengítéséhez, illetve a baloldali, forra-
dalmi erők győzelméhez járult hozzá.

A megye vezetésének átvételétől a Tanácsköztársaság kikiáltásáig

A főispáni-kormánybiztosi jogkört gyakorolni kezdő Direktóriumnak ha-
talamra jutása másnapján előre várt, de következményeiben kiszámíthatatlan-
nak látszó eseménnyel kellett szembenéznie.

Március 11-én Nagyatádi Szabó István, aki az előző nap Székesfehérváron tartózkodott, a délelőtti vonattal a Kisgazda Párt vezetőembereitől kísérvé [98] Kaposvárra indult, hogy a következő napra összehívott kisgazda gyűlésen részt vegyen, és a minisztertanács felhatalmazásával élve, az ott összegyűlt parasztok fegyveres erejére támaszkodva a „törvényes rendet” helyreállítsa, azaz: a kisgazda kormánybiztost hivatalába iktassa, és a termelőszövetkezeti mozgalmat szétverje.

Jóllehet a Szociáldemokrata Párt és a Kaposvári Munkástanács a Direktórium hatalomra juttatása következtében ura volt a helyzetnek, és a március 12-re összehívott kisgazda gyűlésre is — minden eshetőséggel számolva — felkészült azzal, hogy erre a napra általános sztrájkot proklamált, Nagyatádi Szabó István útja reális veszélyt rejtett magában. A kormányt mégiscsak ő képviselte, s emellett mint jelentős erőre támaszkodhatott a Kisgazda Párt megyei táborára, amely ezekben a napokban nagy mozgásban volt, fegyverkezett és erősen készült a leszámolásra. A veszély közvetlenül magát a Direktóriumot fenyegette, amely a Kaposvári Munkástanács és a Szociáldemokrata Párt közös végrehajtó szerve lévén a burzsoázia szempontjából nem volt törvényes alakulat, amellet a kisgazda kormánybiztos hivatalba iktatása is útjában állt.

Szerencsére a Szociáldemokrata Párt és a Kaposvári Munkástanács március 11-én délelőtt, feltehetően Hamburger Jenő és Göndör Ferenc közlése útján, értesült a miniszter érkezéséről, és így még idejében felkészülhetett a Direktóriumot közvetlenül fenyegető veszély elhárítására. Azonnal tüntető felvonulásra hívta össze a város dolgozóit a minisztert hozó vonat érkezésének időpontjára.

A kaposvári nép ezúttal sem riadt vissza a forradalmi lépéstől. Mire a miniszter megérkezett, már 20 000 főnyi tömeg tartotta megszállva az állomást és környékét, s a minisztert megpillantva, félelmetes tüntetésbe kezdett. A tömeg forradalmi magatartása meghátrálásra kényszerítette Nagyatádi Szabó Istvánt. Látva, hogy számításait alaposan keresztülhúzták, elállt eredeti szándékától, és miután nagynehezen szóhoz jutott, kijelentette, hogy mindazzal, ami Somogyban történt, egyetért.

A vasútállomáson lejátsszódó események után a szociáldemokrata és munkástanácsi vezetők értekezletre hívták meg Nagyatádi Szabó Istvánt. Az értekezleten, amely Göndör Ferenc elnöklétével a Turul-szálló különtermében volt, Hamburger Jenő szólalt fel elsőként. Ismertette a termelőszövetkezetek ügyét, majd rámutatott arra, hogy azok ügyeinek irányítására a Nép gazdasági Minisztériumban egy új államtitkári állást kell létrehozni, amelyet szociáldemokrata párttaggal kell betölteni, akinek teljes hatáskört kell biztosítani. Nagyatádi Szabó István válaszában reflektált erre a kérésre, és kijelentette, hogy annak teljesítését semmi sem akadályozza, szívesen lát a vezetése alatt álló minisztériumban szociáldemokrata államtitkárt, s egyáltalában távol áll tőle annak még a gondolata is, hogy a termelőszövetkezetek megalakítását akadályozza. A miniszter felszólalását több hozzászólás követte, amelyek elhangzása után az értekezlet eredményeinek összegezésésképpen megállapodást hoztak létre. A hét pontban foglalt megállapodásban Nagyatádi Szabó István törvényesítette a termelőszövetkezeti mozgalmat, elvállalta, hogy a minisztertanács útján tőkét biztosít a termelőszövetkezeteknek, Hamburger Jenő által javasolt államtitkári állást megszervezi, segítséget nyújt a megye békéjének helyreállításában. Ezzel szemben a Szociáldemokrata Párt ünnepélyesen kinyilatkoz-

tatta, hogy a Kisgazda Párt szervezkedési és gyülekezési szabadságát tiszteletben tartja, a termelészövetkezeteket pedig a jövőben nem szociáldemokratának, hanem egyszerűen földművelő termelő szövetkezeteknek fogja nevezni [99].

A következő nap, március 12-én, a sok aggodalomra okot adó kisgazda nagygyűlés a pártközi béke gondolának jegyében zajlott le, a szervezett munkásság és a polgári pártok részvételével [100].

Az egyezmény megkötése és a kisgazda nagygyűlés békés lefolyása a Nagyatádi Szabó István által koholt terv kudarcát, a Szociáldemokrata Párt és a Kaposvári Munkástanács fölényes győzelmét jelentette. Ezzel a győzelemmel a somogyi baloldal megvédte a Direktóriumot és a termelészövetkezeti mozgalmat. Ez a diadal a Szociáldemokrata Párt és a Kaposvári Munkástanács balfelé forduló, tömegekre támaszkodó politikájának eredményeként született meg.

A kisgazdapárti puccskísérlet kudarcával a Direktórium helyzete megszilárdult. Március 12-én, a párttervek kútbaeste után, dr. Neubauer Ferenc ismételtén bejelentette lemondását [101], ezzel végképp megszűnt a Kisgazda Párt részéről fenyegető veszély. Ugyanezen a napon — feltehetően a Kaposváron lejátszódott forradalmi események hatása alatt — a járások élén álló főszolgabírók jelentették, hogy a Direktóriumot a közrend és a nyugalom helyreállításában támogatják, rendelkezéseit, amennyiben törvénytelenséget nem kér tőlük, végrehajtják.

A vármegyei főjegyző és a főszolgabírók csatlakozása az egész megyei közigazgatási apparátus csatlakozását jelentette arra az időre, amíg a kormány a kormánybiztosi állás betöltéséről gondoskodik. Másrészt pedig azt eredményezte, hogy a Direktórium a megye ügyeit minden fennakadás nélkül vihetze tovább. Ez annál inkább fontos volt, mert így a Direktórium a kezdettől a rend helyreállítására fordíthatta energiáját, ami a termelés biztosítása érdekében rendkívül fontos, elodázhatatlan volt.

A kivívott győzelem megnyitotta az utat afelé is, hogy a Direktórium a megyei közigazgatási szervezet minden irányító pontjára proletárvezetőket helyezzen. Ez a lépés szükségszerű folytatása lett volna a megyevezetés forradalmi úton történt átvételének és a Kisgazda Párt felett aratott győzelemnek, s betetőzte volna az addig elért eredményeket. Ez a lépés azonban elmaradt. Ahhoz, hogy erre is sor kerülhessen, március 21-nek, a Tanácsköztársaság kiáltásának kellett eljőnnie, amely után a proletariátus nemcsak elfoglalta a közigazgatás irányító pontjait, hanem gyökeresen át is alakította azt.

A Direktórium a kisgazdák felett aratott győzelem után lényegében megállott azon a ponton, ahová már a megyei vezetés átvételének pillanatában eljutott. Beérte azzal, hogy a megyei tisztikar felettes hatóságának elismerje, rendeleteinek és utasításainak végrehajtását, valamint a helyi munkástanácsokkal való együttműködést elvállalja. Ez utóbbi, az adott viszonyok között, lényegében a közigazgatás vezetésének a proletariátus kezébe való átengedését jelentette. Annál is inkább, mivel a Direktórium, jóllehet a főispáni-kormánybiztosi hatalom betöltésére alakult, lényegében az alispáni jogkört is gyakorolta, s ezáltal az egész megyei apparátuson rajta tartotta a kezét.

Biztosra vehető, hogy a proletárvezetés maradéktalan megvalósításának szükségessége a Direktórium tagjaiban is felvetődött. Hogy végrehajtására nem került sor, az, valószínűleg azzal magyarázható, hogy az időt még nem látták

alkalmasnak az utolsó szó kimondására. Másrészt azzal indokolható, hogy magát a Direktóriumot is átmeneti, ideiglenes alakulatként tekintették, annak ellenére, hogy a lényeges pontokon már áttörték a polgári demokratikus forradalom kereteit. De szerepe lehetett ebben az óvatosságnak is, annak az óvatosságnak, amelyről már korábban, a belügyi kormányzatnak küldött jelentés ismertetése során szólottunk. Végül tekintetbe kell vennünk, hogy a hatalom kérdése országos mértékben akkor még nem dőlt el, s ezért még a burzsoá államapparátus békés átvételére vonatkozó elképzelések sem szorultak teljesen vissza.

Nyilvánvalóan ezzel függ össze, hogy a Direktórium működésének első, 1919. március 10-től március 21-ig tartó szakaszában a régi közigazgatási apparátus kikapcsolása, forradalmi átszervezése helyett a vele való együttműködést tekintette céljának, s az ellene irányuló mozgalmakat nem kiaknázni, hanem fékezni igyekezett. Csakis ezzel magyarázható, hogy a hatalomra jutása utáni napokban két alkalommal is a régi járási közigazgatási szervek épségének biztosítását szolgáló rendeletet adott ki. Így például a vabi eseményekkel kapcsolatosan. Tab községben március 11-én délelőtt 9 órakor — a kaposvári események hírére — a munkástanács a szolgabíró távolléte alatt átvette a főbírói hivatalt és lefegyverezte a polgárőrséget. A következő nap a szolgabíró hazaérkezett és visszavette a hivatalt. Amikor a munkástanács ez ügyben eligazítást kért, a Direktórium a szolgabíróat erősítette meg hivatalában [102]. Hasonlóan intézkedett a lengyeltóti események kapcsán is, ahol a március 13-án megalakuló munkástanács a képviselőtestület jogkörét és a főbírói hivatalt vette át. Amikor a Direktórium erről tudomást szerzett, értesítette a lengyeltóti munkástanácsot, hogy a képviselőtestület jogkörét és a főbírói hivatalt nem veheti át, ehelyett működjék együtt a főszolgabíróval [103].

Így hát a Direktórium az irányítást a régi államigazgatási szerveken keresztül gyakorolta. Lényegében felszámolta a kettős hatalmat, anélkül, hogy a burzsoá államapparátus helyi gépezetét formailag is megszüntette volna. Biztosította ezt azáltal, hogy kezében tartotta a fő- és alispáni jogkört, a meglevő helyi munkástanácsokat bevonta a közigazgatás vezetésébe.

A Direktórium mindjárt hivatalba lépése után átvette az ügyek irányítását. Az első napokon a direktóriumi tagok minden ügyet közösen intéztek, az első rendelkezések a három direktor aláírásával jelentek meg. A reszortok szétválasztására csak később került sor. Eleinte még az elnevezés is ingadozott, nevezték Vármegyei Törvényhatósági Direktóriumnak, Megyei Munkásdirektóriumnak, míg végre állandósult a Somogy vármegye Direktóriuma név.

A megyei kormányzat élére kerülő Direktórium nehéz viszonyokat talált maga körül. Az 1918 novemberétől eltelt idő alatt felbomlott a rend, a leromlott közállapotok már egyenesen veszélyeztették a termelőmunkát. A megye területének egy része szerb megszállás alá került, ahonnan tömegesen jöttek át a menekülők. A politikai-forradalmi mozgalmakban felhevült kedélyeket a termelőszövetkezeti mozgalom és a földosztás kérdése tartotta izgalomban.

A Direktórium először a közállapotok helyreállítása felé fordította tekintetét. Március 12-én egymás után két rendelkezést is adott ki a főszolgabíróknak, melyekkel a legszembetűnőbb vétségek elkövetését óhajtotta megszüntetni. Az első értesítette őket, hogy a különböző politikai pártok a községek hivatalos hirdető tábláiról agitációt folytatnak, egyben utasítást adott a pártiratok kifüggesztésének eltávolítására [104]. A második utasításban a bevetett területe-

ken való közlekedés eltiltását és szigorú büntetését rendelte el, minthogy a megye egyes területein a veréseken bonyolították le a forgalmat és ezzel hatalmas károkat okoztak [105]. Hasonló célzatú volt az a március 15-én kelt utasítás is, amely a lőszer- és fegyverek beszolgáltatásának elrendelésére utasította az alispánt és Kaposvár polgármesterét, ti. a felvirágzó orvvadászat egész községeket ejtett rémületbe, s emiatt sok helyen leállt a mezőgazdasági munka [106].

A következő nap, március 13-án a Direktórium a megszállt területekről menekültek elhelyezésének ügyére kerített sort.

A menekültek elhelyezése a szerb megszállás kezdete óta napirenden levő kérdés volt, s a megelőző időszak örökségeként maradt a Direktóriumra. A szerb fegyveres erők 1918 őszén lépték át a megye határát. A „rend és közbiztonság fenntartására” hivatkozva előbb november 2-án Barost, röviddel azután Szigetvárt szállták meg. Az év végefelé a Bajától Bátaszék, Pétervárad, Babócsa, Kadarkút, Lábod, Tarany, Berzence érintésével Gólaig húzott demarkációs vonalig terjedő részeket foglalták el. Miután a határok védelme kellően biztosítva nem volt, a szerb katonaság újabb területeket csatolt el. 1919 tavaszán már a Kaposvártól alig 16 kilométerre levő Gálosfa községet is elérte [107]. A menekülés mindjárt a megszállás után elkezdődött, s annak arányában fokozódott, ahogy a szerb hódítás előrehaladt. A menekülteket eleinte Kaposváron helyezték el. Az újabb és újabb menekülési hullámok azonban olyan tömegeket sodortak ide, amelyeknek elhelyezésére márciusban már nem nyílt lehetőség.

A Direktórium, az ügyet megtárgyalva, úgy döntött, hogy a napról napra duzzadó menekültábr elhelyezéséről a járások területén gondoskodik. Erről azonnal, táviratilag értesítette a főszolgabírákat, felszólítva őket, hogy járásonként 200 személy elhelyezését biztosítsák, ami pár nap múlva meg is történt [108].

Az események azután a földkérdés felé fordították a Direktórium figyelmét, amely a termelőszövetkezeti mozgalom kapcsán is fontos problémákat vetett fel.

A termelőszövetkezeti mozgalom a megye vezetésének átvétele óta újabb ösztönzéseket kapott, amelyeknek következményeként továbbterjedt. Március 11-én a Szociáldemokrata Párt a Somogyi Hírlap hasábjain felhívással fordult a megye parasztságához, amelyben felszólította őket, hogy azonnal alakítsák meg a termelőszövetkezeteket, mert a földet csak így lehet az urak kezéből kivenni. Aki földet akar — hangsúlyozta a felhívás —, az majd megkapja, de előbb a földet kell megszerezni, az pedig csak egy módon: a termelőszövetkezetek megalakításával érhető el [109].

A felhívás hatására a megye különböző pontjain mozdult meg az agrárproletariátus, izgatottan tárgyalták a felhívást és a nyomában kibontakozó fejleményeket, gyűlésekre jöttek össze, ahol termelőszövetkezetek létesítését határozták el.

A fő kérdés, amely a termelőszövetkezeti mozgalom kapcsán felmerült, az volt, hogy törvényes-e a nagybirtokok lefoglalása és termelőszövetkezetté alakítása. Ez a kérdés a mozgalom megindulása óta széles tömegeket foglalkoztatott, — most, hogy a mozgalom továbbterjedt, sörgőss választ követelt.

Március 15-én a Direktórium — minthogy e tekintetben a szolgabírák is tanácsállanak voltak — rendeletben közölte, hogy „a termelőszövetkezetek megalakítása iránti eljárás törvényes alapokon nyugszik” [110].

Ezzel kizárta a föld birtokából a földesurat, és mindenestől a szövetkezetek kezébe adta a latifundiumokat, amelyeken a volt tulajdonosnak nem lehetett többé keresnivalója. Ugyanakkor ezzel biztosította a mozgalom védelmét is, ezentúl a szövetkezetek elleni tevékenység törvénytelenségnek, büntetendő cselekménynek számított.

A kérdés tisztázása azért is fontos volt, mert módot nyújtott arra, hogy a Direktórium mint a törvényesség védelmezője, erélyes intézkedéseket fogantathasson a termelőszövetkezetek érdekében. Ez pedig ekkor már rendkívül időszerű volt, mivel megélénkült a termelőszövetkezetek ellen irányuló propagandatevékenység és aknamunka.

Ezekben a napokban két, egészen súlyosnak minősíthető támadás is történt a termelőszövetkezetek ellen. Az első a március 15-ét követő napok egyikén — az időpont nem deríthető ki — Gálosfa községben történt, ahol Gergács János uradalmi intéző úgy akarta a termelőszövetkezet létesítését megakadályozni, hogy a falut a szerbek kezére játssza át. Tervét azonban még idejében megneszelték és jelentették a Direktóriumnak [111]. A másik eset Zsitfa-pusztán játszódott le, március 20-án. Itt Klein Sándor bérlő, amikor tudomást szerzett róla, hogy a cselédség az uradalmat termelőszövetkezetté akarja alakítani, lebeszélésükre gyűlést hívott össze, amelyre kirendelte a vízvári csendőrséget is. A csendőrök megfenyegették a cselédséget, miután ez nem használt, a csendőrpáncsnok a bérlő felkérésére beszédet mondott. Beszédében gyalázta, élesen támadta a termelőszövetkezeteket, és az uradalom átvételétől visszatartani igyekezett a cselédeket [112].

A március 15-i rendelkezés alapján a Direktórium mint a törvény lábballal tipróival lépett fel Klein és Gergács ellen. Mindkét esetben vizsgálatot rendelt el. Klein Sándor időközben a cselédséggel megegyezett és elsimította az ügyet. Gergács Jánost azonban, miután a tények rábizonyultak, a Direktórium mint hazaárulót, törvényszék elé állította.

Kétségtelen, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom törvényesnek nyilvánítása — amelynek a megye területén éppoly jelentősége volt, akárcsak az előző időkben a szabályrendeletekbe foglalt határozatoknak —, s az ellenforradalmi cselekmények letörésére tett intézkedések közmegegyezésre szolgáltak az agrár-proletariátus, elsősorban a gazdasági cselédség körében. Nem volt ilyen szerencsés és közmegnyugtató eredményez a Direktóriumnak a földosztással kapcsolatosan kiadott rendelkezése.

A termelőszövetkezeti mozgalom kieszéledésével párhuzamosan kibontakozott a földosztó mozgalom is. A türelmüket vesztett parasztok, miután hónapok óta hiába várták a földosztó bizottságok érkezését, több helyen maguk láttak hozzá a földek felosztásához és birtokba vételéhez.

A Direktórium március 21-én tárgyalta a földosztó mozgalmak ügyét. Amíg a termelőszövetkezetek megalakítására irányuló törekvéseket feltétel nélkül támogatta, addig a földosztó mozgalmakkal szemben elutasító álláspontonra helyezkedett. Az ez ügyben kiadott rendelkezésében a parasztok által végrehajtott földosztást „önkéntes”-nek, „törvényellenes”-nek minősítette, utasította a főlzolgalbírákat, haladéktalanul tegyék közhírré, hogy a földosztó bizottságok megérkezése után a parasztság jogos igényeit kielégítik, de addig

„az ilyen törvénybe ütköző eljárástól (ti. a földosztástól) mindenki óvakodjék, mert a legszigorúbban büntettetni fognak és nemcsak földet nem kapnak, hanem esetleg saját földjeiket is elvesztik” [113].

Ez a rendelkezés az adott viszonyok között teljesen hibás volt. A földosztás elodázása csak növelte a keserűséget a parasztság ama rétegeiben, amely a földkérdést a nagybirtok felosztása útján kívánta megoldani. Ez a rendelkezés tovább mélyítette a szakadékokat, bizonyos vonatkozásban elvágta a lehetőséget annak, hogy szilárd munkás-paraszt szövetség jöhessen létre.

Ilyen tevékenység közepett köszöntött a Direktóriumra 1919. március 21., amely után a Direktórium státusza is végleges elrendeződést nyert, s amely biztosította, hogy mint a munkásság és a szegényparasztság hatalmi szerve a proletárdiktatúra államgépezetébe beépülve tovább folytathassa tevékenységét a dolgozó tömegek javára.

A március 10-től 21-ig terjedő időszakban, a Direktórium, jóllehet a burzsoá államapparátus helyi szerveit nem számolta fel, a proletariátus diktatúráját kezdte érvényesíteni. A forradalmi tömegek erejére támaszkodva a régi közigazgatási apparátust a dolgozók érdekeit szolgáló feladatok elvégzésére kényszerítette, ugyanakkor azzal, hogy a közigazgatási szerveket a már meglevő munkástanácsokkal való együttműködésre szólította fel, ami az adott körülmények mellett a hatalomnak a munkástanácsok kezébe adását jelentette, lényegében felszámolta a kettős hatalmat. A munkásságot és a szegényparasztságot képviselő tanácsoknak a közigazgatásba történő bevonásával pedig alkalmat adott arra, hogy ezek a szervek a hatalom gyakorlásában tapasztalatokra tegyenek szert. E tapasztalatok igen értékesek voltak a proletárdiktatúra államrendjének megszervezése és megszilárdítása szempontjából.

Mindent összevetve: a Direktóriumnak a tárgyalt időszakban kifejtett tevékenysége — a földosztás kérdésében elkövetett taktikai hiba ellenére is — egyik pozitív ténye legújabbkori történelmünknek.

JEGYZETEK

Somogy vármegye Direktóriumának történetét ez a munka dolgozza fel első alkalommal. A Direktórium történetének forrásai a Kaposvári Állami Levéltár 1919. évi fő- és alispáni iratanyagában, az 1919. évi somogyi sajtóban, amelyet több intézmény (Kaposvári Állami Levéltár, Országos Széchenyi Könyvtár, az MSZMP Központi Bizottságának Párttörténeti Inézete stb.) őriz, és kisebb részben az Országos Levéltár 1919. évi belügyminiszteri iratanyagában maradtak fenn. Az alábbiakban a felhasznált forrásokról tájékoztatjuk az olvasót.

- [1] Vizeki Tallián Andor előadói beszéde a diktatúra alatti eseményekről Somogy vármegye Törvényhatósági Bizottságának 1919. október 13-án, Kaposvárott megtartott rendkívüli közgyűlésén. (Kaposvári Állami Levéltár, Somogy vármegye Törvényhatósági Bizottságának 1919. évi közgyűlési jegyzőkönyve 31—32. l.)
- [2] Magyar statisztikai évkönyv, Új folyam 1914. Bp. 1916. 6. l.
- [3] I. m. 24. l.
- [4] I. m. 70. l.
- [5] I. m. 24. l.
- [6] I. m. 8. l.
- [7] A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása VI. rész Bp. 1920. 236. l.
- [8] Magyar statisztikai évkönyv, Új folyam 1914. Bp. 1916. 130. l.
- [9] A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása IV. rész Bp. 1915. 266—267. l.
- [10] Ugyanott 274—275. l.
- [11] Ugyanott 610—611. l.
- [12] Ugyanott 290—291. l.

- [13] Ugyanott 242—243. l.
- [14] Ugyanott 850—851. l.
- [15] Ugyanott 258—259. l.
- [16] Ugyanott 298—299. l.
- [17] A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása VI. rész Bp. 1920. 226. l.
- [18] Ugyanott 240. l.
- [19] A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása IV. rész Bp. 1915. 162—163 l.
- [20] Ugyanott 170—171. l.
- [21] Ugyanott 178—179. l.
- [22] A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása VI. rész Bp. 1920. 204. l.
- [23] Hadicélok, Somogyvármegye, 1918. október 4.
- [24] Szociális népellátást, Somogyvármegye, 1918. okt. 6.
- [25] Népgyűlés a tejárok ellen, Somogyvármegye, 1918. okt. 12.
- [26] A nemzeti tanács megalakul, Somogyvármegye, 1918. okt. 27.
- [27] A demokrata-körből, Somogyvármegye, 1918. október 29.
- [28] Politikai mozgalmak Kaposváron, Somogyvármegye, 1918. október 31.
- [29] Kaposvár csatlakozása a Nemzeti Tanácshoz, Somogyvármegye, 1918. november 1.
- [30] A kaposvári Nemzeti Tanács munkában, Somogyvármegye, 1918. november 2.
- [31] A kaposvári népgyűlés, Somogyvármegye, 1918. november 2.
- [32] A kaposvári Nemzeti Tanács munkában, Somogyvármegye, 1918. november 2.
- [33] A kaposvári népgyűlés, Somogyvármegye, 1918. november 2.
- [34] Mindenkihez! Somogyvármegye, 1918. november 2.
- [35] A kaposvári Nemzeti Tanács munkában, Somogyvármegye, 1918. november 2.
- [36] A kaposvári helyőrség is csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz, Somogyvármegye, 1918. november 2.
- [37] Megyei közgyűlés, Somogyvármegye, 1918. november 3.
- [38] Megalakult a megyei Nemzeti Tanács, Somogyvármegye, 1918. november 7.
- [39] Megalakították a kaposvári Munkástanácsot, Somogyvármegye, 1918. november 7.
- [40] A Nemzeti Tanácsok és a hatóságok, Somogyvármegye, 1918. november 10.
- [41] Marad a főispán, Somogyvármegye, 1918. november 12.
- [42] Széchenyi Aladár — kormánybiztos, Somogyvármegye, 1918. november 19.
- [43] Munkás nemzetőrség, Somogyvármegye, 1918. november 10.
- [44] Nemzeti Tanács Nagyatádon, Somogyvármegye, 1918. november 13.
- [45] Megalakult a szociáldemokrata párt Marcaliban, Somogyvármegye, 1918. november 12.
- [46] A kaposvári Munkástanács, Somogyvármegye, 1918. november 23.
- [47] Lenin: A kettőshatalomról, Lenin művei 24. kötet Bp. 1952. 20—2.
- [48] A Radikális Párt megalakulása, Somogyvármegye, 1918. november 12.
- [49] Demokraták és radikálisok fúziója, Somogyvármegye, 1918. december 6.
- [50] A somogy megyei Szociáldemokrata Párt kongresszusa, Somogyvármegye, 1919. január 8. Említésre méltó, hogy a kongresszus második napján, január 7-én megválasztották a párt megyei vezetését, amelybe Rózsa Sándor, Kovács Miksa, Schneller Béla, Égető János, Tóth Lajos, Peinhoffer Lajos, Szabó Károly, Magyar Mátyás, Potó János és Szalma István kerültek be. Ugyanez alkalommal ellenőrző bizottságot is választottak, amelynek tagjai Gerő Manó, Balla József, Völgyi Lajos, Fehér János és Gyura János voltak.
- [51] A Somogyi Hírlap átvétele, Somogyvármegye, 1919. január 12.
- [52] Györffy Antal: Életrajz, Somogyi tizenkilenceselek, Kaposvár, 1959. 24. l. Györffy itt, tévesen 1919. március 8-ra helyezi a szociáldemokrata kongresszus időpontját. E sorok írójával folytatott beszélgetései során ő maga is korrigálta ezt a tévedését.
- [53] Szocialisták összetárgykezlete, Somogyvármegye, 1919. január 16.
- [54] Kaposvári Állami Levéltár (a továbbiakban: KÁL) Somogy megyei főispáni iratok (a továbbiakban: SMFI) 339/1919.
- [55] Ugyanott.
- [56] Belügyi Közlöny 1919. évi I. félévi 9. sz.
- [57] KÁL SMFI 339/1919.
- [58] Széchenyi Aladár: Somogyvármegye és Kaposvár r. t. város tisztelt közönségéhez, Somogyvármegye, 1919. február 26.
- [59] Vizeki Tallián Andor vármegyei főjegyzőnek az 1919. február 3-ra összehívott megyei közgyűlésre készített negyedévi jelentése. KÁL Somogy vármegye Törvényhatósági Bizottságának 1919. évi közgyűlési jegyzőkönyve. 13—5.
- [60] Lemondott a kormánybiztos, Somogyvármegye, 1919. február 6.

- [61] A Nemzeti Tanács ülése, Somogyvármegye, 1919. február 18.
- [62] A földmunkások népgyűlése, Somogyvármegye, 1918. november 12.
- [63] Vizeki Tallián Andor: Somogy megye tisztikara nem ellenforradalmár, Somogyvármegye, 1919. február 9.
- [64] A kaposvári munkásság tüntetése, Somogyvármegye, 1919. február 11.
- [65] A Nemzeti Tanács ülése, Somogyvármegye, 1919. február 18.
- [66] Az új kormánybiztos, Somogyvármegye, 1919. február 16.
- [67] A szervezett munkásság a kormánybiztosi kinevezés ellen, Somogyvármegye, 1919. február 18.
- [68] Az új kormánybiztos nyilatkozata, Somogyvármegye, 1919. február 18.
- [69] A Nemzeti Tanács ülése, Somogyvármegye, 1919. február 18.
- [70] A Kisgazda Párt választmányi ülése, Somogyvármegye, 1919. február 18.
- [71] A kormánybiztos Budapesten, Somogyvármegye, 1919. február 21.
- [72] A Munkástanács ülése, Somogyvármegye, 1919. február 23.
- [73] A vasárnapi szocialista népgyűlés, Somogyvármegye, 1919. február 25.
- [74] Széchenyi Aladár idézett cikke, Somogyvármegye, 1919. február 26.
- [75] A Munkástanács ülése, Somogyvármegye, 1919. február 27.
- [76] A kormánybiztosság ügye, Somogyi Hírlap, 1919. március 1.
- [77] Dr. Neubauer Ferenc kormánybiztos lemond, Somogyvármegye, 1919. március 1.
- [78] Termelőszövetkezetek Somogyban, Somogyi Hírlap, 1919. február 28.
- [79] Termelőszövetkezetek Somogyban, Somogyvármegye, 1919. március 2.
- [80] A szocialisták átvették a bankosok birtokát és üzemeit, Somogyvármegye, 1919. március 4.
- [81] Széchenyi Aladár itthon, Somogyvármegye, 1919. március 4.
- [82] A kormánybiztosság ügye, Somogyvármegye, 1919. március 4.
- [83] Személyi hír, Somogyvármegye, 1919. március 5.
- [84] A földmívelési miniszterek a földosztásról, Somogyvármegye, 1919. március 6.
- [85] Bodrogközi Zoltán: A magyar agrármozgalmak története, Bp. 1929. 164.
- [86] Országos Levéltár Belügyminiszteri elnöki iratok, 2896/1919.
- [87] Vö. Bodrogközi Zoltán i. m. 164. lapján levőket a Nagyatádi Szabó István Bp. 1935. c. munka 85. lapján írottakkal.
- [88] Direktórium vette át Somogyban a hatalmat, Somogyi Hírlap, 1919. március 11.
- [89] A Kisgazda Párt megyei nagygyűlése, Somogyvármegye, 1919. március 9.
- [90] KÁL SMFI 570/1919.
- [91] Munkásőrség beosztása, Somogyi Hírlap, 1919. március 2.
- [92] Ligehty Béla: A magyar bolsevizmus keletkezése, Új-Somogy, 1920. március 11.
- [93] Vö.: Direktórium vette át Somogyban a hatalmat, Somogyi Hírlap, 1919. március 11. és Háromtagú direktórium a vármegyehezán, Somogyvármegye, 1919. március 11. c. cikkek leírásait.
- [94] KÁL SMFI 582/1919.
- [95] Háromtagú direktórium a vármegyehezán, Somogyvármegye, 1919. március 11.
- [96] KÁL SMFI 583/1919.
- [97] Elvtársak! Munkátestvérek!, Somogyi Hírlap, 1919. március 11.
- [98] A holnapi kisgazda-gyűlés, Somogyvármegye, 1919. március 11.
- [99] Szabó István miniszter szankcionálja a termelőszövetkezetek létesítését, Somogyi Hírlap, 1919. március 12.
- [100] Országos jelentőségű népgyűlés, Somogyi Hírlap, 1919. március 12.
- [101] Somogy megye új kormánybiztosa szocialista lesz, Somogyi Hírlap, 1919. március 12.
- [102] KÁL SMFI 584/1919.
- [103] KÁL SMFI 623/1919.
- [104] KÁL SMFI 597/1919.
- [105] KÁL SMFI 594/1919.
- [106] KÁL SMFI 527/1919.
- [107] KÁL Somogy vármegye Törvényhatósági Bizottságának 1919. évi közgyűlési jegyzőkönyve 17., 18., 20. l.
- [108] KÁL SMFI 610/1919.
- [109] A magyar föld munkásaihoz, Somogyi Hírlap, 1919. március 11.
- [110] KÁL SMFI 606/1919.
- [111] KÁL SMFI 686/1919.
- [112] KÁL SMFI 664/1919.
- [113] KÁL SMFI 687/1919.

ДИРЕКТОРИЯ КОМИТАТА-ШОМОДЬ В 1919 Г.

III. Кавашш

4-ого февраля 1919 г. правительственный комиссар комитата-Шомодь, граф Сечени Аладар отказался от должности.

За государственную должность бывшего комиссара, развернулась острая борьба между двумя главными партиями комитата — Социалдемократической и Партии Мелких Хозяев.

Борьба кончилась тем, что Социалдемократическая Партия и Совет-рабочих Капошвара для руководства комитата организовал директорию и опираясь на силу рабочих Капошвара и бедняков Шомодь, директория революционным путем захватила власть 10-ого марта 1919 г.

Члены директории были испытанные руководители рабочих и бедняков области Шомодь, как Лайош Тотх, Шандор Латинца и Лацш Пеинхоффер.

Первый период работы директории продолжался с 10- -21-ого марта 1919 г. В это время директория прежде всего отбила атаки, поведенные против рабоче-крестьянской власти. Она защищала от противников в марте 1919 г. развернутое сельско-хозяйственное движение. Она заботилась о начале производительной деятельности и о порядке области. С этим действительно осуществила диктатуру пролетариата.

Новый период истории директории открылся 21-ого марта 1919 г. когда провозглашилась Венгерская Республика Советов.

Этот период разработан в следующей главе труда автора.

DAS DIREKTORIUM DES KOMITATS SOMOGY IM JAHRE 1919.

Von

S. Kávássy

Am 4.-ten Feber 1919. reichte der Graf Aladár Széchenyi der Regirungskomissar des Komitats Somogy seine Absage ein. Dieses Regirungskomissariat wurde bald Gegenstand einer Debatte in Somogy zwischen der Sozialdemokratischen Partei und der Partei der Kleinen Landwirte (Kisgazda Párt). Die Debatte führte zu einem heftigen Parteikampf. Dieser Kampf endete damit, dass die Sozialdemokratische Partei und der mit ihr verbündete Arbeiterrat von Kaposvár auf rewlutionäre Weise die Führung des Komitats übernahm und brachte ein Direktorium zur Führung der Komitatsleitung zustande.

Das Direktorium des Komitats Somogy fing am 10.-ten März 1919. seine Tätigkeit an. Seine Mitglieder waren die erprobten Führer des Proletariats von Somogy: Lajos Tóth, Sándor Latinca und Lajos Peinhoffer. Das Direktorium war ein solches Vollzugsorgan, das die Diktatur des Proletariats in Somogy in Kraft setzte.

In dem ersten Abschnitt seiner Funktion von 10. bis 21. März 1919. stand es als provisorisches Machtorgan an der Spitze des Komitats. Während der Veränderung nach Proklamation der Räterepublik wurde es in Organismus des Proletarstaates eingebaut, und damit hörte es auf Machtorgan zu sein. Dieser Umstand ermöglichte es, seine Tätigkeit fort zu setzen zum Wohl der Arbeiterschaft und Armen-Bauernschaft.